

1. GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de özel eğitim gerektiren birey, “çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılıklar gösteren bireyi” ifade etmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde, ağır düzeyde zihinsel yetersizliği, birden fazla yetersizliği olan, çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, dil ve konuşma güçlüğü, duygusal ve davranış bozukluğu olan, görme yetersizliği, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği, işitme yetersizliği, orta düzeyde zihinsel yetersizliği, ortopedik yetersizliği olan, otistik, özel öğrenme güçlüğü olan, serebral palsili, süregen hastalığı, üstün yetenekli ve zihinsel yetersizliği olan bireyleri tanımlamış ve sınıflandırmıştır (MEB, 2006). Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın verilerine göre ülkemizde yetersizliği olan bireylerin oranının %12,29 olduğu belirtilmektedir (Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, 2004). Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine göre, öğrenim çağındaki özel gereksinime ihtiyacı olan çocuk sayısının yaklaşık iki milyon olduğu, özel eğitim okullarından 2009-2010 eğitim öğretim yılında ancak 36.599 öğrencinin yararlandığı tespit edilmiştir (MEB, 2010).

1. Otistik Bozukluğu Olan Çocuklar

Özel gereksinimi olan çocuklar içerisinde, önemli bir grubu da otistik bozukluk gösteren çocuklar oluşturmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde otizm, “erken çocukluk döneminde görülmeye başlayan, sosyal etkileşim ve iletişim bozukluğu ile ilgi ve etkinliklerin belirgin sınırlılığı gibi özelliklerle kendini gösteren yaygın gelişimsel bozukluk durumu” olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2006).

Otizm ilk olarak 1943 yılında Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo Kanner tarafından “Erken Çocukluk Otizmi” olarak adlandırılmıştır. Sonraki yıllarda Rutter ve arkadaşları Kanner’ın tanım ve görüşlerini dört ana başlık altında toplamışlardır (MEB, 2000). Otistik bozukluk alanındaki çalışmaların artması sonucu otistik bozukluk gösteren çocukların değişik davranış özellikleri olabileceği yönünde görüşler ağırlık kazanmıştır. Otistik spektrum bozukluğu ileri düzeyde ve karmaşık bir gelişimsel yetersizlik çeşididir. Otistik spektrum bozukluğu, çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Ruhsal Bozukluklara İlişkin Tanı ve Statistik El Kitabı IV-TR (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV-TR, DSM-IV-TR), otistik spektrum bozukluğunun tanımı ve özelliklerini aşağıdaki biçimde açıklamaktadır:

Otistik bozukluk, asperger bozukluğu, çocukluk disintegratif bozukluğu, rett bozukluğu ve atipik otizmdir. DSM-IV-TR’e göre otistik bozukluk: A. En az ikisi (1)’inci maddeden ve birer tanesi (2) ve (3)’üncü maddelerden olmak üzere (1), (2) ve (3)’üncü maddelerden toplam altı (ya da daha fazla) maddenin bulunması: Aşağıdakilerden en az ikisinin varlığı ile kendini gösteren toplumsal etkileşimde nitel bozulma: (a) toplumsal etkileşim sağlamak için yapılan el-kol hareketleri, alınan vücut konumu, takınılan yüz ifadesi, göz göze gelme gibi sözel olmayan birçok davranışta belirgin bozulma olması (b) yaşlılarıyla gelişimsel düzeyine uygun ilişkiler geliştirememesi (c) diğer insanlarla eğlenme, ilgilerini ya da başarılarını kendiliğinden paylaşma arayışı içinde olmama (örn, ilgilendiği nesnelere göstermeme, getirmeme ya da belirtmeme) (d) toplumsal ya da duygusal karşılıklar vermeme (2) Aşağıdakilerden en az birinin varlığı ile kendini gösteren iletişimde nitel bozulma: (a) Konuşulan dilin gelişiminde gecikme olması ya da hiç gelişmemiş olması (el, kol ya da yüz hareketleri gibi diğer iletişim yollarıyla bunun yerini tutma girişimi eslik etmemektedir) (b) Konuşması yeterli olan kişilerde, başkalarıyla söyleşiyi başlatma ya da sürdürmede belirgin bir bozukluğun olması (c) Basmakalıp ya da yineleyici ya da özel bir dil kullanma (d) Gelişim düzeyine uygun çeşitli, imgesel ya da toplumsal taklitlere dayalı oyunları kendiliğinden oynamama (3) Aşağıdakilerden en az birinin varlığı ile kendini gösteren davranış, ilgi ve etkinliklerde sınırlı, basmakalıp ve yineleyici örüntüler olması: (a) ilgilenme düzeyi ya da üzerinde odaklanma açısından olağandışı, bir ya da birden fazla basmakalıp ve sınırlı ilgi örüntüsü çerçevesinde kapanıp kalma (b) Özgül, işlevsel olmayan, alışlageldiği üzere yapılan gündelik işlere ya da törensel davranış biçimlerine hiç esneklik göstermeksizin sıkı sıkıya uyma (c) Basmakalıp ve yineleyici motor mannerizmler (örn, parmak şıklatma, el çırpma ya da burma ya da karmaşık vücut hareketleri) (d) Eşyaların parçalarıyla sürekli uğraşıp durma B. Aşağıdaki alanlardan en az birinde, 3 yaşından önce gecikmelerin ya da olağandışı bir işlevselliğin olması: (1) Toplumsal etkileşim, (2) toplumsal iletişimde kullanılan dil ya da (3) sembolik ya da imgesel oyun (Köroğlu, 2001).

Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği gibi, otistik spektrum bozukluğuna sahip bireylerde, çeşitli gelişim alanlarıyla ilişkili pek çok özellik, farklı düzeylerde ve

bileşmelerde görülür. Örneğin, bu belirtilerin hemen hepsine hafif ya da orta düzeyde rastlanırken; bazılarında bu belirtilerin yalnızca birkaçı çok yoğun ya da daha hafif görülür (Kırcaali-İftar, 2003).

Otistik bozukluk, yaygın gelişimsel bozukluk yelpazesi içerisinde yer alan (1) toplumsal etkileşimde ve iletişimde yetersizlikler ile davranış, ilgi ve etkinliklerde sınırlı, basmakalıp ve yineleyici örüntülerle ve (2) toplumsal etkileşim, toplumsal iletişimde kullanılan dil ya da sembolik/imgesel oyun becerilerinin en az birinde 3 yaşından önce gecikmelerin ya da olağan dışı bir işlevselliğin olması ile karakterize gelişimsel bir bozukluktur (Diken, 2008).

Otistik bozukluk, spektrum bozukluğu (OSB) şemsiyesi altında yer alan, beynin yapısını ve/veya işleyişini etkileyebilen nörolojik bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır (Kırcaali, 2007; Scheuermann ve Webber, 2002). Bu nörolojik sorun, otizmden etkilenmiş olan bireylerin (a) diğer insanlarla etkileşim kurmada, (b) dil ve iletişim becerilerinde (c) davranış örüntülerinde çeşitli sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır (Ülke Kürkcüoğlu, 2009; Fein, Ronib, Liss ve Waterhouse, 2001).

1.2. Türkiye’ de Otistik Bozukluğu Olan Çocukların Eğitimi

Milli Eğitim Bakanlığı’nın Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ile Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği’ne dayanılarak Milli Eğitim Bakanlığı Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri Yönergesi ile ülkemizde 3-15 yaş grubundaki otistik çocukların eğitim-öğretim görmelerini sağlamak üzere faaliyet gösteren Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri’nin (OÇEM) kuruluşu ve otistik bozukluk gösteren çocuklara sunulacak hizmetlerle ilgili işleyişe ilişkin esas ve usulleri belirlenmiştir.

Son olarak Haziran 2009’da Milli Eğitim Bakanının talimatıyla, illerde sırada bekleyen otistik bozukluk tanısı konulmuş çocukların eğitim-öğretim sürecine bir an önce katılımlarını sağlamak amacıyla atıl kamu binaları ve okulların bu amaçla tahsisine yönelik düzenlemenin yapılması, söz konusu merkezler açılıncaya kadar geçen sürede bu çocukların eğitim sürecine bir an önce dahil edilmesine yönelik olarak özel eğitim sınıflarının açılması gerekliliği bildirilmiştir.

Otistik bozukluğu olan çocuklar eğitim programı, 3-6 yaş, 7-11 yaş, 12-15 yaş gruplarının gelişim alanlarına ait özellikler dikkate alınarak düzenlenmiştir. Hazırlanan taslak program "çerçeve program" özelliğindedir. Bu nedenle programda “Öğretim aşamasında yer alacak hedef davranışlar, öğrencinin bireysel özellikleri göz önünde bulundurularak belirlenmelidir. Programda yer alan amaç ve konuların dışında öğrencilerin bireysel özellikleri ve gereksinimlerine göre yeni hedef davranışlar da geliştirilebilir. Öğretmen yapacağı etkinliklerde zaman zaman bire bir, zaman zaman küçük gruplar halinde çalışmalarını sürdürmelidir” (MEB, 2000), denilmektedir.

Ebeveynin eğitime katılımının sağlanması yönünde ise; çocuğun performansı ve öğretim planları belirlenirken, ebeveynin katılımının gerekliliği, öğretmenin çocuk üzerinde yaptığı tüm çalışmalardan ebeveynin de haberdar edilmesi, çocuğun okulda kazandığı olumlu davranışları evde de sürdürmesi açısından önem taşıdığı, bunun için yönetim ve öğretmence plânlanan veli toplantılarının dışında, öğretmenin her çocuk için yapılan çalışmaları anında ebeveyne bildirmesi, bu çalışmalar doğrultusunda evde neler yapılacağına dair sözlü ve yazılı açıklamalar yapılması, gerektiğinde ebeveynin de derslere katılımı sağlanarak, eğitim sırasında çocuğa yaklaşım konusunda ebeveynin de bilinçlendirilmesinin sağlanması yönünde yönlendirmeler otistik çocuklar eğitim programında yer almaktadır.

1.3. Otistik Bozukluğu Olan ocuğa Sahip Ebeveynlerin zellikleri

Ebeveynlerin zel gereksinimi olan çocuklarının, birçok gereksinimini karşılamada etkin katılımcı olabilmelerini ve karşılaştıkları sorunlarla başa çıkma kapasitelerini, ailenin büyüklüğü ve kültürel yapısı, anne babanın kişilik özellikleri, eşlerin birbirine ne ölçüde yakın davrandıkları ve destek oldukları, anne babaların evlilik uyumları, dini inanışları, yakın çevrenin ve toplumun özellikleri, aile bireylerinin sosyo-ekonomik düzeyleri, sağlık, kişilik özellikleri, ocuk ihmali ve istismarı ve yoksulluk gibi değişkenlerin yanı sıra çocuğun cinsiyeti, zrnn türü ve derecesi gibi etmenler etkilemektedir (Hallahan ve Kaufmann, 1997; Kurt, 2001; Sucuoğlu, 1997).

Otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip birçok ebeveyn, çocuklarına karşı neler yapacaklarını ya da çocuğun kendi yaşantılarını ne yönde etkileyeceğini bilememenin endişesini taşımaktadır. Bütün bu endişelerin temelinde; ailelerin bilinmeyene karşı duydukları korku ve endişe yarattığı düşünülmektedir (Darıca ve diğ., 2005).

Türkiye’de özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlerin demografik ve yaşam alanlarının özellikleri, sosyo-ekonomik statüleri, aile türü ve bu ebeveynlerin hane içindeki birey sayıları hakkında bütün Türkiye’yi kapsayan bir araştırma bulunmamaktadır. Ancak, gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ebeveynler üzerinde Eskişehir ilinde yapılan bir araştırma genel resmin bir parçası hakkında bilgi vermektedir (Cavkaytar ve diğ., 2004).

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuç raporunda aile, evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve yükümlülüklerle bir arada yaşayan insan topluluğudur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2006). Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı raporlarında (1994) sıralandığı Őekliyle ailenin işlevleri; kolaylaştırıcı, arabulucu, uyum sağlayıcı ve birbirlerinden farklı yetenek ve potansiyele sahip üyeler için koruyucu bir sistem olarak

ifade edildiğinde esas görevleri üyelerinin kapasitelerini geliştirmek, çocukların sosyalizasyonunu gerçekleştirmek, üyelerin işlevselliklerini sürdürdükleri organizasyonların taleplerini karşılamada yardımcı olmak, ailenin refahı için gerekli olan fiziksel ve ruhsal çevreyi oluşturarak üyelerin doyum sağlamasını temin etmektir. Ailenin bu işlevlerini yerine getirmesinde pek çok etmenin söz konusu olduğu bilinmektedir. Özellikle ailenin demografik, sosyal ve ekonomik nitelikleri ile ailenin yaşam döngüsü ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesinde önemli konulardandır.

Ebeveynin kültürel özellikleri, sosyo-ekonomik durumu, ailenin yapısı ve büyüklüğü ile coğrafi yerleşimi gibi özellikleri, ailenin özel gereksinimli aile üyesine ilişkin tepkilerini şekillendirmektedir. Bu özelliklerin her biri işbirliği ve ebeveynin katılımının güçlendirilmesi için potansiyel kaynaklar durumundadır.

Aile, içinde bulunduğu toplumsal yapı, kültür ve yaşanan zamana göre biçim değiştirmektedir. Özellikle yaşanan ekonomik, siyasi ve toplumsal değişimler farklı aile tiplerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Aile tipleri; aile büyüklüğüne, ebeveynin içerisindeki otoritenin kaynağına, evlilik biçimine, soyun belirlenmesinde göz önüne alınan kaynağa ve eşlerin yerleştikleri çevreye göre tanımlanabilmektedir (Can, 2008).

Ailenin yapısı, toplumdan topluma değişmekle birlikte en küçük birim, karı-koca ve çocuklardan oluşan çekirdek ailedir. İki ya da daha fazla evli kuşağın bir arada yaşadığı geniş aileler de bulunmaktadır. Murdock, çekirdek ailenin her toplumda var olduğunu, bu nedenle evrensel olduğunu savunur (Cavkaytar, Batu, Kartal, Beklan-Çetin ve Güllüoğlu, 2004). Anne, baba ve/veya evlenmemiş çocuklar ile tek ebeveyn ve

çocuklardan oluşan aile tipine, çekirdek aile denir. Hanede tek ebeveyn olması veya 6 aydan kısa süreli kalan kişi olması durumu çekirdek aile yapısını bozmaz. Anne, baba ve/veya çocuklar ile büyükanne, büyükbaba, hala, amca vb. akrabalarından oluşan en az iki neslin bir arada yaşadığı kalabalık aile tipine geniş aile denir (TUİK, 2006). Bu temel aile tiplerinin yanında geleneksel olmayan aile tipleri de bulunmaktadır.

Türkiye genelinde hanelerin %6'sı tek kişilik hane halkı, %80,7'si çekirdek aile, %13'ü geniş aile ve %0,3'ü ise diğer hane halklarından oluşmaktadır (TUİK, 2006). Gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ailelerin aile özelliklerinin ve yaşadıklarının belirlenmesi konulu araştırma sonucunda, bu ailelerin %87,4'ü anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile, % 4,9'u geniş aile, %3' ü ise parçalanmış ailelerden oluştuğu görülmüştür (Cavkaytar ve diğ., 2004). Bu oran TUİK (2006) araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

1.4. Öz Yeterlik Kavramı

Öz yeterlik, bireylerin karşılaşması olası durumlarla başa çıkabilmek için gerekli olan eylemlerin ne kadar iyi yapabildiklerine dair yargılarıdır (Bandura, 1982; akt., Aksoy, 2008). Sosyal öğrenme teorisinde gömülü olan öz yeterlik bireyin belli bir görevi başarılı bir şekilde yerine getirme yeterliliğine olan inancını ifade eder (Desjardin, 2004).

Öz yeterlik kavramı, kişinin içinde bulunduğu değişen koşullarına göre farklılaşabilmektedir (Wood ve Bandura,1989; Akt., Aksoy, 2008). Bir kişinin öz yeterliği, sürekli değişen koşulları yönetebilecek şekilde birbiriyle uyumlu hareket eden birçok alt yetenekten oluşur. Bu nedenle aynı yeteneklere sahip olan bireylerin yeterlikleri, yeteneklerini ne kadar iyi kullandıklarına bağlı olarak farklılık

gösterecektir, dolayısıyla öz yeterlik algıları zayıf olan bireyler birçok fırsatın sunulduğu çevrelerde dahi kendilerini yetersiz görebilmektedir (Bandura, 1986).

Bugenthal (1987)'a göre öz yeterliği yüksek olan bir birey verilen görevde başarılı oluncaya kadar o görev hakkında hem bilgisini geliştirir hem de ısrarla bu görevi tamamlamaya gayret eder (akt., Desjardin, 2004). Alan yazında belirtildiği gibi öz yeterliği güçlü olan bir birey, bir işi başarıyla tamamlayana kadar bu işte ısrar etmesine karşın, öz yeterliğe pek duyarlı olmayan ya da öz yeterlik algısı düşük olan birey, işten zamanından önce vazgeçmeye meyilli olacaktır. Böylece bireyin başarı ya da başarısızlık deneyimleri onun öz yeterliğini artıracak veya azaltacaktır (Kendall ve Bloomfield, 2005). Örneğin, Sanders ve Woolley (2004) yaptıkları çalışmada çocuklarının davranış sorunlarını çözebilmek için yardım anlayışında olan ebeveynlerin günlük görevlerinde düşük öz yeterliğe sahip olduklarını belirtmektedir. Bu araştırmanın sonucunda ebeveynlerin, çocuklarının sürekli sızlanma, itaat etmeme gibi belirgin davranış sorunlarını yönetebilmek için eğitim gereksinimleri içinde oldukları görülmüştür. Dolayısıyla ebeveynlerin öz yeterlik algılarının onlara verilecek aile hizmetlerinin planlanmasında ve uygulanmasında etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu tür programların uygulanması sonucunda da bireyin bir görevi gerçekleştirmek için gerekli yeteneğe sahip olduğuna inanması, motivasyonunu ve kararlılığını artırarak gereken davranışları sergilemesi beklenmektedir (Üredi ve Üredi, 2006). Bu nedenle, aile eğitim programlarında öz yeterlik inançlarının artırılmasına dönük eğitimlere yer verilmesi, olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlayabilecektir.

Daha önce belirtildiği gibi bireylerin öz yeterlik algıları farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıklar; performans başarıları, dolaylı deneyimler, sözel ikna, fizyolojik ve duygusal durumlardan etkilenecek ortaya çıkmaktadır (Aksoy, 2008; Mutlu, 2003). Bu kavramlar şöyle tanımlanabilmektedir: Sözel ikna: Diğerlerinden gelen cesaretlendirici veya olumsuz mesajlar. Fizyolojik ve duygusal durumları; İstek ve anksiyete olarak açıklanabilecek uyarılma, Performans başarıları: Benzer görevlerdeki önceki başarı ve başarısızlıklar. Dolaylı deneyimler: Benzer durumlarda benzer modellerin davranışlarını ve sonuçlarını

gözlemlenme olarak belirtmişlerdir (Bandura,1977, 1986, 1997; Kurbanoglu, 2004; Mutlu, 2003; Pajares, 2002; Aksoy, 2008).

Ülkemizde öz yeterlik konusuna ilişkin yapılan araştırmalarda farklı özellikler gösteren bireylerin öz yeterlik algıları incelenmiştir. Örneğın, öz yeterlik ile eşitlik duyarlılığı ve çalışma tutumları arasındaki ilişki (Mutlu,2003), özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin öz yeterlik algılarının ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi (Karahan, 2008)., Emde tarafından geliştirilen “Anne Babalık Becerilerinde Öz Yeterlik Ölçeğı”nin (1-3 Yaş) geçerlik ve güvenilirliğini anneler için incelemiştir (Elibol ve diğ., 2007). Çalışma, Ankara ili merkez ilçelerden örnekleme alınan ve araştırmanın yapıldığı dönem itibari ile 12-36 aylık çocuğı olan 401 anne ile yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, ölçeğın, anne becerilerinde öz yeterliği temel olarak belirlemek amacı ile kullanılabileceğı ve önerilebileceğı görülmektedir.

Öz yeterlik konusuna ilişkin özel eğitim dışında farklı alanlarda yapılan araştırmalara da rastlanılmaktadır. Bunlarda çoğunlukla eğitim, sağık, psikoloji, spor, güzel sanatlar, iş hayatı ile ilgili değışkenlerin sınıandığı görülmektedir. Örneğın, müzik öğretmeni adaylarının mesleklerine ilişkin öz yeterlik inançlarını, sınıf düzeyleri ve cinsiyetleri bakımından öz yeterlik inançlarında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için farklı üniversitelerden Müzik Eğitimi Anabilim Dalın’da eğitim gören 1. ve 4. sınıf öğrencilerinden örnekleme yoluyla belirlenen 160 öğrenciye "Mann Whitney U-Testi" uygulanmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, müzik öğretmeni adaylarının sınıf düzeyi cinsiyet değışkenleri bakımından, müzik dersine ilişkin öz yeterlik inanç düzeylerinde ve söz konusu bu değışkenler açısından müzik öğretmeni adaylarının müzik dersine ilişkin derse öğrenci katılımı sağılama, öğretimsel stratejileri kullanma ve sınıf yönetimi boyutlarında öz yeterlik inanç düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmadığı ortaya çıkmıştır (Akbulut, 2006).

Karahan (2008), özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin tükenmişlik düzeylerini ve öz yeterlik algılarını çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmanın evrenini İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 13'ü özel özel eğitim okulu, 34'ü resmi özel eğitim okulu olmak üzere toplam 47 özel eğitim okulunda çalışan psikologlar, özel eğitim öğretmenleri, sınıf öğretmenleri, okul öncesi öğretmenleri, çocuk gelişimciler, rehberlik ve psikolojik danışmanlar oluşturmuştur. 263 eğitimci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada kullanılan birinci ölçek, eğitimcilerin tükenmişlik düzeylerini belirlemek amacıyla Maslach ve Jackson tarafından (1981) geliştirilen ve Ergin (1992) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ)" dir. İkinci ölçek eğitimcilerin öz yeterlik algı düzeylerini belirlemek amacıyla Gibson ve Dembo (1984) tarafında geliştirilen ve daha sonra Guskey ve Passaro (1994) tarafından yeniden gözden geçirilen ve Diken (2004) tarafından uyarlanan "Öğretmen Yeterlik Ölçeği" dir. Araştırmada öğretmenlerin kişisel bilgilerini saptamak amacıyla kullanılan bir veri toplama aracı ise "Kişisel Bilgi Formu"dur. Araştırma sonucunca, özel eğitim alanında çalışan eğitimcilerin tükenmişlik düzeyleri ile cinsiyetleri, eğitim düzeyleri, mezun oldukları alan, çalışmakta oldukları alan, meslekte çalışma süreleri, günlük çalışma süreleri, çalıştıkları kurum türü arasında anlamlı farklılaşma saptanmıştır. Eğitimcilerin öz yeterlik algı düzeyleri ile sosyo demografik değişkenler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca eğitimcilerin öz yeterlik algı düzeyleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Aksoy (2008), rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlik algılarını belirlemek amacıyla "Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz Yeterlik Ölçeği" geliştirmiştir. Aynı zamanda rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlik algılarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Eskişehir, Denizli ve Diyarbakır illerindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan rehber öğretmenlerden 277'si araştırmaya katılmıştır. Araştırma sonucunda ölçeğin geçerli güvenilir olduğunu, geliştirilen ölçeğin psikometrik özelliklerinin araştırmalarda kullanmak için yeterli olduğu belirtilmiştir. Rehber öğretmenlerin öz yeterlik algıları

bazı demografik değişkenlere göre incelendiğinde; okul psikolojik danışmanlarının özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik öz yeterlik algılarının cinsiyetlerine ve yaşlarına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, rehber öğretmenlerin özel eğitim deneyimlerinin olması özel eğitim konusunda öz yeterliklerini artırıcı bir özellik olarak belirlenmiştir. Psikolojik danışma ve rehberlikle ilgili programlardan mezun, özel eğitim konusunda uzman desteğine sahip, meslekte ve özel eğitim konusunda deneyimli okul psikolojik danışmanlarının bu özellikleri taşımayan meslektaşlarına göre, özel eğitimde psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri konusunda daha yüksek öz yeterliğe sahip oldukları görülmüştür.

Aksoy ve Diken (2008), gelişimi risk altında olan bebeklerin annelerinin, ebeveynlik öz yeterlikleriyle çocuklarının erken çocukluktaki gelişimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar ele alınmış ve çocukların gelişimlerini destekleyebilmek için ebeveynlerin gereksinimlerinin neler olabileceği belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgulara göre annelerin sahip olduğu ebeveyn öz yeterlik algısının düzeyi, çocukların bilişsel, sosyal ve dil gelişimleri ile öz yeterlik arasında ilişki olduğu; annelerin öz yeterlikleriyle çocuğun problem davranışları, annelik depresyonu ve stresi gibi değişkenler arasında da ilişkiler gösterdiği saptanmıştır. Çocukların bilişsel, sosyal ve dil gelişimleri ile öz yeterlikleri arasında ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca ebeveynlik öz yeterlik düzeylerinin sosyo-ekonomik durum, sosyal destekler, bekar anne olma ve annelik yaşı gibi değişkenlerden etkilendiği görülmüştür.

Yüksel (2010), yüksek lisans çalışmasında rehber öğretmen adaylarının özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberlikle ilgili rolleri ve sorumluluklarına ilişkin öz yeterlik algıları iki aşamada incelemiştir. Birinci aşamada, rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberlikle ilgili rolleri ve sorumluluklarına ilişkin öz yeterlik algılarını belirlemeye yönelik geliştirilmiş olan Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz Yeterlik Ölçeği'nin (RÖ-ÖEÖYÖ) rehber öğretmen adaylarıyla geçerlik güvenilirliğinin sınanması, ikinci aşamasında ise rehber öğretmen adaylarının özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberlikle ilgili rolleri ve sorumluluklarına ilişkin öz yeterlik algıları

belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, rehber öğretmenlerin özel eğitim öz yeterliklerini ölçebilmek amacıyla geliştirilen ölçeğin, rehber öğretmen adaylarıyla yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen sonuçların yeterli düzeyde psikometrik özelliklere sahip olduğu ve rehber öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre özel eğitimdeki öz yeterlik algılarının farklılaştığını ortaya çıkarmıştır.

1.5. Otistik Bozukluk Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Öz Yeterlik Algıları

Desjardin (2004), ebeveynlere ait öz yeterlik inançlarıyla ilgili bir derleme yapmıştır. Desjardin'e göre ebeveyne ait öz yeterlik inançları, ebeveynlerin her bir görevi yerine getirmeye ilişkin yeterlilik algılarını ifade eder. Buna göre çeşitli ebeveynlik becerileri ebeveynlerin o ebeveynlik becerileriyle ilgili öz yeterlik algılarıyla ilişkilidir. Örneğin, yüksek öz yeterlik algısı yanıtlayıcı, uyarıcı, cezalandırıcı olmayan iyi bakım sağlayan ebeveynlik özellikleriyle ilişkili bulunmuştur.

Sanders ve Wooley (2004), araştırmalarında annenin öz yeterlik algısı, işlevsel olmayan disiplin uygulamaları ve çocuğun davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmada davranış problemi olan (klinik grup), ya da olmayan (klinik olmayan grup) 7-8 yaşlarında çocuğa sahip olan annelerin öz yeterlik algılarını küresel, genel ve göreve özgü üç düzeyde incelemişlerdir. Klinik grupta yer alan anneler bir görev hariç tüm görevlerde klinik olmayan gruba göre öz yeterlikleri daha düşük bulunmuştur. Yine her iki gruptaki annelerin de benzer görevlerde öz yeterlikleri düşük bulunmuştur. Diğer faktörler kontrol altında tutularak toplam öz yeterlik ölçümleri annenin disiplin tarzının en önemli belirleyicisi ve tek tek öz yeterlik değişkenleri açısından da annenin disiplin tarzının belirleyicisi olarak bulunmuştur. Bulgular evdeki, okuldaki ebeveynlikler bağlamının genişliklerine genellenmesini sağlayacak ebeveynlik stratejilerinin geliştirilmesinin önemini desteklemektedir.

Kandall ve Bloomfield (2005) tarafından ebeveynlik öz yeterliğini ölçme amacıyla bir araç geliştirilmiştir. 82 sorudan oluşan öz yeterlik değerlendirme aracı farklı etnik kültürlerden gelen 63 ebeveyne uygulanarak sonuçları değerlendirilmiştir. Buna göre, ebeveyn eğitim programlarına katılmak üzere başvuran ve sorunlu ebeveynlik becerilerine sahip olan ebeveynlerin, başvurmayan ebeveynlere göre daha düşük öz yeterlik algısına sahip oldukları görülmüştür. Yine araştırma sonuçları, ebeveynlerin yaşlarına ve eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra sonuçlar, eğitim düzeyi ile öz yeterlik algısı arasında ilişki olduğunu göstermektedir

Otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip annelerin, anneliğe ait öz yeterlik algılarına ilişkin yapılan araştırmada anneliğe ait öz yeterlik ve ebeveynliğe ait kavramlar arasında ilişkiler incelenmiştir. Araştırma 170 annenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları anneliğe ait öz yeterlik algısı ile çocuk yaşı, çocuğun cinsiyeti, kaçınıcı çocuk olduğu ve başka bir engelli kardeşin olup olmadığı ile ilgili ilişkileri incelenmiştir. Araştırmada annelerin %80' inin çocuklarıyla ilgili suçluluk duyguları belirttikleri gözlenmiştir. Bu annelerin %21'i bu suçluluk duygusunun ebeveynlik öz yeterlik algısını etkilediğini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra anne olma yaşı, çocuğun cinsiyeti çocuğun kaçınıcı çocuk olduğunun annelik öz yeterlik algısıyla ilişkisi bulunamamıştır. Bulgular daha sık suçluluk duygusu bildiren annelerin öz yeterlik algılarının da daha düşük olduğunu göstermiştir (Kuhn ve Carter, 2006).

Sonuç olarak annelerin öz yeterlik algısının, otistik bozukluğu olan çocukların anneleri arasında suçluluk duyguları, faaliyetleri ve refahla ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarında görüldüğü gibi ebeveynlerin desteklenmesine yönelik hazırlanan müdahale programlarının, ebeveynlerin öz yeterlik algılarının geliştirilmesine hizmet edeceği düşünülebilir.

Kuhn ve Carter, ebeveyne ait stres ve depresyonun ebeveynlik öz yeterliğini olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir. Bazı çalışmalar fiziksel ve zihinsel yetersizliği olan

çocukların annelerinin normal çocuk anneleriyle karşılaştırıldıklarında daha fazla sorun yaşadıklarını göstermektedir (Kuhn ve Carter, 2006).

Guimond, Wilcox ve Lamorey (2008), erken eğitim bağlamında ebeveyn öz yeterliğini ölçmek üzere tasarlanan “Erken Eğitim Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (EEEÖYÖ)” nin psikolojik özelliklerini araştırmışlardır. Öz faktör analizi ölçeğin 2 boyutlu yapısı olduğunu ortaya koymuştur. Birinci faktör ebeveynin sonuç beklentisini, ikincisi ebeveyn yeterliliğini yansıtmaktadır. Ebeveynin sonuç beklentileri, çocuğun gelişiminde erken müdahale gibi, çevresel etkilere olan inancı biçimde tanımlanabilmekte, ebeveyn yeterliliği ise, ebeveyn bireylerinin çocuğun gelişimini desteklemek için kendi yeterliliklerine inancı olarak tanımlanabilmektedir. Alt ölçeklerin güvenirlik analizleri ve sözü edilen yapılarla aralarındaki korelasyon, ebeveyn öz yeterliği ile ilişkili görev yönelimli müdahalelerin değerlendirilmesinde kullanılabileceğine dair bir ön destek sağlamıştır.

2. PROBLEM

Dünyada ve Türkiye’de yetersizliği olan çocuklara etkili eğitim hizmetlerinin sunulması amacıyla ebeveyn gereksinimlerini nasıl karşılanabileceğini belirlemeye yönelik araştırmalar sürmektedir. Özel eğitimde ebeveynlerle yapılan araştırmalar genellikle ebeveyn stresi (Küçükler, 2001), ebeveynin kabul düzeyi (Ulaşanel,1994), aile gereksinimlerinin belirlenmesi (Akçamete ve Kargın, 1996; Evcimen 1996; Sucuoğlu 1995; Sola 2008) gibi çalışmalardır. Ancak otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algılarına ilişkin araştırma bulunmamaktadır.

Öz yeterlikle ilgili çalışmaların genellikle psikoloji, eğitim, (Aksoy, 2008; Erenoğlu, 2007; Lök ve Ark.,2009) sağlık, (Küçükler, Kargın ve Akçamete, 2002), rehberlik (Yüksel, 2010), ekonomi (Kurbanoglu, 2004), güzel sanatlar (Akbulut, 2006) ve spor gibi alanlarda sıkça yapıldığı görülmektedir. Otistik bozukluk gösteren çocuk ebeveynlerinin öz yeterlik algıları ile ilgili yurtdışında çalışmalar olmasına rağmen Türkiye’deki ebeveynlerin öz yeterliklerini belirlemeyi amaçlayan çalışmalar bulunmamaktadır. Otistik bozukluk gösteren çocuk ebeveynlerinin öz yeterlik algılarının belirlenmesi ve ailelere verilecek ebeveyn eğitimi hizmetlerinin yönünün belirlenmesinde önemli katkılar getirebilecektir. Bu nedenle öz yeterliklerinin belirlenmesine yönelik bir ölçek geliştirilip ebeveynlerin öz yeterlik algılarının çeşitli ebeveynsel değişkenler açısından incelenmesine gereksinim duyulmaktadır. Araştırma konusu bu gereksinimden kaynaklanmıştır.

2.1. Amaç

Bu araştırmanın amacı, otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algılarını incelemek ve ebeveynlerin öz yeterlik algılarını çeşitli değişkenler açısından ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algıları ne düzeydedir?
2. Ebeveynlerin öz yeterlik algıları, otistik bozukluk gösteren çocukların cinsiyeti, takvim yaşı, tanılama yaşı ve eğitim aldığı süreye göre farklılaşmakta mıdır?
3. Ebeveynlerin öz yeterlik algıları, cevaplayıcı olan ebeveynin anne ya da baba olmasına ve yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
4. Ebeveyn öz yeterlik algıları; ailenin yapısına, ailedeki çocuk sayısına ve ailede bakıma gereksinimi olan başka bir bireyin bulunmasına göre farklılaşmakta mıdır?

2.2. Önem

Anne babalık becerilerinde öz yeterlik, ebeveynlik görevleri konusunda sahip olunan güven ve anne babaların çocuklarının gelişmelerini pozitif bir şekilde algılamaları olarak tanımlanabilir. Bu araştırmanın sonucunda otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algılarının hangi alanlarda yoğunlaşmış beklentilerinin belirlemede ve verilecek hizmetlerin karşılanmasında yol gösterici olacağı umulmaktadır. Otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algılarının belirlenmesinin bu alanda çalışan öğretmenlerin aile eğitimi programları hazırlamalarında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

2.3. Sınırlılıklar

. Araştırma verileri 13 maddeden oluşan “Ebeveyn Öz Yeterlilik Belirleme Ölçeği”nden elde edilen verilerle sınırlıdır.

. Araştırma verileri, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Türkiye'deki Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri'ne devam eden otistik bozukluk gösteren öğrenci ebeveynlerinin öz yeterlik algılarına ilişkin görüşleriyle sınırlıdır.

. Araştırma 11 Mayıs–12 Haziran 2009 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri'ne devam eden otistik bozukluk gösteren öğrencilerin ebeveynlerinden toplanan verilerle sınırlıdır.

. Veriler ailedeki bir kişiden alınmıştır. Ölçeği ya anne ya da baba doldurmuştur.

2.4. Sayıtlar

Araştırmaya katılan ebeveynlerin "Ebeveyn Bilgi Formunu" ve "Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu"nu içten yanıtladıkları kabul edilmektedir.

2.5. Tanımlar

Öz yeterlik: Bireyin, belli bir performansı göstermek için gerekli etkinlikleri organize edip başarılı şekilde yapma yeteneğine dair yargısıdır (Bandura, 1986).

Ebeveyn öz yeterliği: Çocuğun bakım ve yetiştirilmesiyle ilgili bir takım görevler hakkında sahip olduğu kendi kapasitesine dair yargıları ve inançlarıdır (de Montigny ve Lacharite, 2005; Akt: Aksoy & Diken, 2009).

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçlarının tanıtımı ve verilerin toplanması ile toplanan verilerin çözümlenmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, genel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

3.2. Evren

Bu çalışmada araştırma grubu, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi'ne devam eden öğrencilerin ebeveynlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği 2008-2009 öğretim yılı ikinci yarısında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı 22 Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi (OÇEM)'den alınan bilgilere göre bu merkezlere toplam 1109 otistik bozukluk tanısı almış öğrencinin kayıtlı olduğu belirlenmiştir. Merkezlerin isimleri, öğrenci sayıları ve araştırmaya katılan ebeveyn sayıları Tablo 3.1.'de verilmektedir.

Tablo: 3.1. Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri Öğrenci Sayıları ve Araştırmaya Katılan Ebeveyn Sayıları

Sıra No	Okul Adı	Kayıtlı Öğrenci Sayısı	Araştırmaya Katılan Ebeveyn Sayısı
1	Ankara Lions Kulübü OÇEM	30	12
2	Ankara Yusuf Karaman OÇEM	34	20
3	Antalya OÇEM	34	34
4	Bursa OÇEM	150	39
5	Denizli OÇEM	40	32
6	Mersin OÇEM	30	19
7	İstanbul Kağıthane OÇEM	60	19
8	İstanbul Hamit İbrahimiye	90	29
9	İstanbul İTO OÇEM	75	39
10	İstanbul GOP Hüseyin Keçeci OÇEM	100	24
11	İstanbul Üsküdar Taylan Doğuer OÇEM	10	3
12	İstanbul Zeytinburnu OÇEM	30	17
13	İstanbul Küçükçekmece OÇEM	23	0
14	İzmir Sabahat Akşiray OÇEM	160	33
15	Kocaeli Gebze OÇEM	42	0
16	Malatya OÇEM	30	18
17	Sakarya OÇEM	30	12
18	Samsun OÇEM	30	20
19	Tekirdağ OÇEM	40	9
20	Trabzon OÇEM	27	0
21	Karabük OÇEM	17	12
22	Eskişehir Yardım Sevenler Derneği OÇEM	27	27
TOPLAM		1109	418

Tablo 3.1.'de görüldüğü gibi OÇEM'ler genellikle büyük il merkezlerinde bulunmaktadır. Öğrenci sayılarının en çok olduğu iller ise sırasıyla İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara'dır. Araştırmanın gerçekleştirilmesinde örneklem alınmamış, tüm merkezlere ulaşılmıştır. Buna göre Türkiye'deki tüm OÇEM'lere öğrenci sayıları kadar veri toplama aracı postayla ulaştırılmıştır. Bu merkezlerden 418 veri toplama aracı geri gelmiştir. Bu veri toplama araçlarından 7 tanesi eksik doldurulduğundan araştırma dışında tutulmuş, eksiksiz doldurulan 411 veri toplama aracı ile elde edilen veriler kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırma 22 OÇEM'de çocukları eğitim alan 411 ebeveynle tamamlanmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin anne baba sayılarına ilişkin bilgiler Tablo 3.2.'de verilmektedir.

Tablo: 3.2. Araştırma Evreninde Ebeveyne Anne Baba Sayılarına İlişkin Bilgiler

Yakınlık	N	%
Anne	325	80
Baba	81	20

Araştırma evreninde 406 ebeveyn yakınlık derecesini belirtmiş, bunlardan 325 (%80)'i anne, 81 (%20)'i babalardan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin 326 (%80)'sı çekirdek aile, 78 (%20)'i ise geniş aileden oluşmaktadır. Ebeveynlerin ailedeki çocuk sayılarına ilişkin bilgiler Tablo 3.3' te verilmektedir.

Tablo: 3.3. Araştırma Evreninde Ebeveynlerin Çocuk Sayılarına İlişkin Bilgiler

Ailedeki Çocuk Sayısı	N	%
1	79	19,36
2	224	54,9
3	72	17,64
4 ve üstü	33	8,8

Araştırma evreninde 408 ebeveyn, çocuk sayısını belirtmiş, evrendeki ebeveynlerin büyük çoğunluğunun % 54,9'unun 2 çocuklu, % 19,39'unun bir çocuklu, % 17,64'ünün üç çocuklu, az bir bölümü ise 4 ve üstü çocuğa sahip ebeveynlerden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin 375 (% 92,5)'inde ailede bir özürlü, 30 (% 7,5)'unda ise en az iki özürlü birey bulunmaktadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin OÇEM'e devam eden çocuklarının yaşlarına ilişkin demografik bilgiler Tablo 3.4'te verilmektedir.

Tablo: 3.4. Araştırma Evreninde Otistik Bozukluk Gösteren ocukların Yaşlarına İlişkin Bilgiler

Yaş Aralığı	N	%
4-7	62	15,16
8-11	156	38,14
12-15	168	41,08
16-19	14	3,42
20-23	7	1,71
24-27	2	0,49
Toplam	409	%100

Araştırmaya katılan ebeveynlerin Otistik ocuklar Eğitim Mekezi' ne devam eden otistik bozukluk tanısı konulmuş öğrencilerin büyük çoğunluğu 324 ğrenci (%79,22) ilköğretim çağındaki çocuklardan oluşmaktadır. Bunu 62 ğrenci (% 15,16) ile okulöncesi, 23 ğrenci (%5,6) ise ilköğretim sonrası mesleki eğitimi kapsamaktadır.

Araştırma evreninde otistik bozukluk gösteren çocukların tanılama yaşlarına ilişkin bilgiler tablo 3.5'te verilmektedir.

Tablo: 3.5. Araştırma Evreninde Otistik Bozukluk Gösteren Çocukların Tanılama Yaşlarına İlişkin Bilgiler

Yaş Aralığı	N	%
0-2	44	10,78
3-5	258	63,23
6-8	77	18,87
9-11	23	5,64
12-14	6	1,47
Toplam	408	100%

Araştırma evreninde ebeveynlerin 408'i çocukların tanılama yaşlarına ilişkin verilerini yanıtlamıştır. Ebeveynlerin büyük çoğunluğu (% 63,26) 3-5 yaş aralığında çocuklarına otistik bozukluk tanısı koyulduğunu belirtmişlerdir. Araştırma evreninde otistik bozukluk gösteren çocukların cinsiyetlerine ilişkin bilgiler tablo 3.6'da verilmektedir.

Tablo: 3.6. Araştırma Evreninde Otistik Bozukluk Gösteren Çocukların Cinsiyetlerine İlişkin Bilgiler

Öğrenci Cisiyeti	N	%
Erkek Öğrenci	325	79,85
Kız Öğrenci	82	20,15

Tablo 3.6’ da görüldüğü gibi araştırma evreninde 407 ebeveyn otistik bozukluk tanısı koyulmuş çocukların cinsiyetini belirtmiş bunlardan 325 (% 79,85)’inin erkek öğrencilerden, 82 (% 20,15) ’sinin kız öğrenciden oluştuğu belirlenmiştir.

3.3. Veriler ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmada otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlere, çocuklarına ilişkin kişisel bilgilere ve ebeveynlerin öz yeterlik algılarına ilişkin verilere gereksinim duyulmaktadır. Otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlere ilişkin bilgiler “Ebeveyn Bilgi Formu” (EK-1) ile, ebeveynlerin öz yeterlik algılarına ilişkin bilgiler ise “Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu” (EK-2) ile toplanmıştır.

3.3.1. Ebeveyn Bilgi Formu (EK-1)

Ebeveyn Bilgi Formu’nda ebeveyne ve çocuğa yönelik, ebeveynlerin birlikte mi ayrı mı yaşadığı, ailedeki kardeş sayısı, anne baba yaşı, anne babanın eğitim durumu, mesleği, gelir düzeyi, çocuğun yaşı, cinsiyeti, eğitime başlama yaşı, ek özü gibi kimlik bilgilerine ilişkin sorular yer almaktadır. Ebeveynlerin bu sütunların karşısına uygun cevabı yazmaları istenmiştir.

3.3.2. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu (EÖYÖ, EK-2)

Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği’nin orijinal çalışmasında (Guimond, Moore, Aier, Maxon, ve Diken, 2005) yaşları 3 ile 10 arasında değişen ve otistik bozukluk tanısı almış çocukların 73 annesi ve 43 babası olmak üzere toplam 116 katılımcı yer almıştır. İki alt ölçeğe sahip olan orijinal ölçek toplam 17 maddelik likert-tipi bir ölçektir. Ölçek

kesinlikle katılmıyorum (7), kesinlikle katılıyorum (1) şeklinde 7’li bir derecelendirme ile puanlanmaktadır. Puan arttıkça öz yeterlik algısı da artmaktadır. Principal Axis Faktörleme çalışması sonucu oluşan iki alt ölçeğin birincisinde toplam 8 madde bulunmakta ve bu alt ölçek “Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma” başlığı taşımaktadır. Bu alt ölçek toplam varyansın % 35.13’ünü açıklamaktadır. İkinci alt ölçek ise “Ebeveynlik Stratejileri” başlığını taşımakta ve 9 maddeyi içermektedir. Bu alt ölçekte toplam 3 madde tersten puanlanmaktadır. Bu alt ölçek toplam varyansın % 12.55’ini açıklamaktadır. Ölçeğin cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .89 bulunmuşken, birinci alt ölçeğin .86 ve ikinci alt ölçeğin ise .83 bulunmuştur.

EÖYÖ, Türkiye’de ilk olarak Diken (2007) tarafından Türkçe’ye uyarlanmış ve dil becerilerinde gecikme gösteren çocuğa sahip Türk annelerinin öz yeterlik algılarını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Türkçe uyarlaması yapılırken İngilizce yeterliği olan ve özel eğitim alanında çalışan dört uzmanın görüşüne başvurulmuş ve uyarlaması yapılmıştır. Diken (2007) çalışmasında yeterli katılımcı olmamasından dolayı ölçeğin yapı geçerliğine bakamamış, Türkçe versiyonunun sadece güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. 17 maddenin 16’sının yeterli güvenilirlik katsayısına (.70) sahip olduğu görüldüğünden, Diken (2007) çalışmasında 16 maddelik ölçek kullanmıştır. Ölçeğin bu çalışmada kullanılması için geçerlik çalışması ilk kez yapılmış ve güvenilirliğine bir kez daha bakılmıştır.

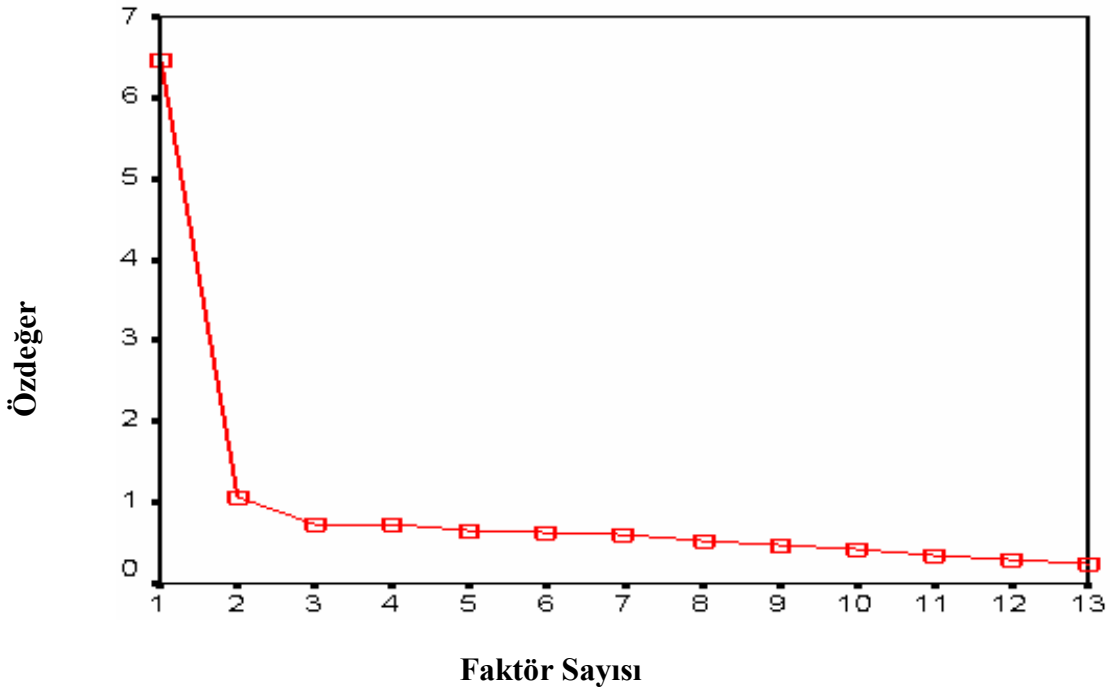
3.4. Yapı Geçerliği ve Ölçüt Bağıntılı Geçerlik

Yapı geçerliği boyutunda, ölçeğin faktör yapısını belirleyebilmek için açımlayıcı (exploratory) faktör analizi yapılmıştır (N=411). Faktör analizi aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktörle açıklamayı

amaçlayan istatistiksel bir tekniktir ve yapı geçerliğini belirlemenin bir yoludur (Büyüköztürk, 2007; Tezbaşaran, 1996). Faktör analizi yapılmadan önce maddeler arasında kısmi korelasyonların ve korelasyon matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmelidir (Fayers & Machin, 1998. Akt: Duru, 2007; Pallant, 2001). Alan yazına bakıldığında, verilere faktör analizi uygulanabilmesi için minimum KMO değerinin .60'ın üzerinde olması ve Barlett testinin anlamlı çıkması önerilmektedir (Büyüköztürk, 2007; Duru, 2007; Pallant, 2001). Maddelerin faktörleştirilmesinde, Kaiser normalleştirilmesine göre her bir faktörün özdeğerinin en az 1.00 olması, her bir faktöre yüklenen maddelerin faktör yük değerinin en az 0.30 değerine sahip olması ve bir maddenin yüklendiği faktördeki değerinin diğer faktörlerdeki değerinden en az 0.20'den fazla olması bu çalışmada ölçüt olarak kullanılmıştır (Duru, 2007). Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için faktör analizi yapılmadan önce maddeler arasında kısmi korelasyonların ve korelasyon matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. Yapılan analizlerde, 17 maddenin faktör analizi için KMO değerinin 0.93 olduğu görülmüştür. Analiz sonucuna bakıldığında, KMO değerinin istenilen minimum değerinden oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Benzer şekilde 17 maddenin Barlett testi sonucu, [$\chi^2=2581,136$, $df=78$, $p<.001$] olarak bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliğini ve faktör yapısını incelemek amacıyla açımlayıcı (Exploratory) faktör analizi, faktörleşme tekniği olarak da temel bileşenler analizi seçilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için, Kaiser normalleştirilmesine göre özdeğeri (eigenvalue) 1.00'in üzerinde olan faktörler ölçüt alınmıştır. Faktör analizi ile ölçekteki maddelerin birbirlerini dışta tutan daha az faktöre ayrılıp ayrılmayacağı, bir diğer deyişle madde azaltılıp azaltılmayacağı ve ölçeğin boyutlarını belirlemek amaçlanmıştır. Analizler sonucunda, toplam varyansın %57,702'sini açıklayan 2 faktör elde edilmiştir.

Bulgularda, toplam varyansın % 49.60'ını oluşturan 6.448 özdeğerli birinci faktör ve toplam varyansın % 8,102'sini oluşturan 1.053 özdeğerli ikinci bir faktör bulunmuştur. İki faktörün toplam varyansın % 57,702'sini açıkladığı görülmüştür. Benzer şekilde

Yamaç Eğim/Kırılma Noktası (scree plot) grafiği (Şekil:3.1.), kırılma noktasının ikinci faktörden sonra meydana geldiğini göstermektedir.

Şekil: 3.1. Kırılma Noktası Grafiği (Scree Plot).

Ölçeği oluşturan maddeleri faktör yükleri açısından incelediğimizde, maddelerin faktör yüklerinin 0.50 ile 0.84 arasında değiştiği görülmüştür (Tablo 3.7.). Ölçekteki maddelerin tamamının faktör yüklerinin 0.50'nin üzerinde olması, ölçekteki temsil edilebilirlik gücünün yüksekliğini göstermesi bakımından önemli görülmektedir. Sınır değer olarak görülen 0.30 faktör yükü değerinin altına düşen ve madde toplam korelasyon değeri de düşük olan 5, 8,9 ve 14 numaralı maddeler ölçekten çıkartılmıştır. Sonuç olarak ölçeğin ölçtüğü yapıyı iki boyutlu olarak ölçtüğü ve birinci faktörde 1, 2, 3, 4, ve 7 no'lu maddeler yer almış ve "hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri" şeklinde adlandırılmıştır, ikinci faktörde ise; 6, 10, 11, 12, 13, 15, 16 ve 17 no'lu maddeler "ebeveynlik stratejileri" şeklinde adlandırılmıştır (Ek-2). Çıkarılan maddelerden sonra madde numaraları yeniden sıralanmış ve (Ek-3)' de görüldüğü gibi olmuştur.

Tablo: 3.7. EÖYÖ 'de Yer Alan Maddelerin Aritmetik Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Faktör Yükleri

Madde No	$\bar{X}$	SS	Döndürülmüş Faktör Yükleri	Madde No	$\bar{X}$	SS	Döndürülmüş Faktör Yükleri
1	5.04	1.79	0.70	10	5.20	1.50	0.50
2	4.92	1.73	0.73	11	5.79	1.47	0.71
3	5.66	1.49	0.59	12	6.11	1.38	0.84
4	4.64	1.60	0.69	13	5.68	1.40	0.72
5	3.53	1.89	-	14	5.48	3.87	-
6	5.52	1.53	0.60	15	5.91	1.39	0.78
7	5.09	1.77	0.61	16	5.48	1.60	0.61
8	3.37	1.90	-	17	6.18	1.36	0.84
9	4.40	2.20	-				

$\alpha = 0.91$

Ayrıca ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğini test etmek amacıyla diğer bir ölçekle “**Anne Babalık Becerilerinde Öz Yeterlik Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenilirliği**” (EK-4) ölçüt bağıntılı geçerliğe bakılmış ve diğer ölçekle arasında 0.76 ve $p < 0.01$ arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

3.5. Madde Analizi Bulguları

Maddelerin ayırt edicilik gücünü belirlemede bir yol olarak testin toplam puanlarına göre oluşturulan alt ve üst %27'lik grupların her bir maddeden aldıkları madde ortalama puanları arasındaki farklar, ilişkisiz örneklem T-testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemde gruplar arası istendik yönde gözlenen farkların anlamlı çıkması testin iç tutarlılığının bir göstergesi olarak değerlendirildiği bildirilmiştir. Ayrıca analiz sonuçları maddelerin bireyleri ölçülen davranış bakımından ne derecede ayırt ettiğini de göstermesi bakımından geçerlik göstergesi olarak da kullanılmaktadır (Büyüköztürk,

2007). Bu amaçla katılımcıların (N=411) ölçeğin tümünden aldıkları puanlar en yüksekte en düşüğe doğru sıralanmış, üst %27'lik ve alt %27'lik grupları oluşturan katılımcıların her bir maddeden aldıkları puanların ortalamaları t-testle karşılaştırılmış ve sonuçları Tablo.3.8'de verilmiştir. Bu analizde ölçekte yer alan 13 maddenin tamamının puan ortalamaları farkının 0.01 düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur.

Tablo: 3.8. Ölçekte Yer Alan 17 Maddenin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	Madde-toplam korelasyonu (r)	t değeri (Alt-üst %27)	Madde No	Madde-toplam korelasyonu (r)	t değeri (Alt-üst %27)
1	0.62	-13.90***	8	0.65	-14.82***
2	0.44	-8.37***	9	0.72	-17.57***
3	0.62	-13.97***	10	0.65	-14.86***
4	0.55	-10.43***	11	0.54	-12.60***
5	0.65	-14.48***	12	0.62	-15.76***
6	0.67	-17.19***	13	0.75	-17.69***
7	0.66	-16.97***			

r: (n=411)   t: (n1=n2=111)   *** p<0.01

Maddelerin her birinin ölçme gücünü belirlemede ikinci yol olarak, korelasyonlara dayalı madde analizi yapılmıştır. Toplam ölçek puanıyla yüksek ilişki gösteren maddeler, ölçme aracıyla ölçülmek istenen özelliğin ölçülmesine daha fazla katkıda bulunacağından ölçekte bu tür maddelere yer verilmesi gerektiği bildirilmektedir (Küçükler 1997). Bu amaçla ölçekte bulunan 17 madde için hesaplanan madde-toplam puan korelasyon katsayıları kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, ölçek maddelerinin madde-toplam korelasyon katsayılarının (r), 0.01 ile 0.65 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçekte yer alan maddelerden madde-toplam korelasyon

katsayıları (r), .30'un altında olan ve silinmesi durumunda cronbach alfa değerinin anlamlı derecede yükselmesine neden olan dört (5, 8, 9 ve 14 numaralı maddeler) madde olduğu belirlenmiştir (Ek-2). Bu maddeler çıkartıldıktan sonra ölçekte yer alan 13 maddeye ilişkin (r) ve t değerleri Tablo.3.9.' da verilmiştir.

Tablo: 3.9. Ölçekte Yer Alan 13 Maddenin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	Madde-toplam korelasyonu (r)	t değeri (Alt-üst %27)	Madde No	Madde-toplam korelasyonu (r)	t değeri (Alt-üst %27)
1	0.62	-13.90***	8	0.65	-14.82***
2	0.44	-8.37***	9	0.72	-17.57***
3	0.62	-13.97***	10	0.65	-14.86***
4	0.55	-10.43***	11	0.54	-12.60***
5	0.65	-14.48***	12	0.62	-15.76***
6	0.67	-17.19***	13	0.75	-17.69***
7	0.66	-16.97***			

r: (n=411)   t: (n1=n2=111)   *** p<0.01

3.6. Güvenirlik Çalışması

EÖYÖ' nün güvenirliliğini belirlemek üzere, ölçeğin test-tekrar test güvenirliliğine ve Cronbach Alpha iç tutarlık katsayılarına bakılmıştır.

Ölçeğin test-tekrar test güvenirliliğine 43 ebeveynden iki hafta arayla elde edilen ölçümler üzerinden bakılmıştır. İki puan seti arasındaki ilişkinin derecesi Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, iki uygulama arasındaki Pearson korelasyon katsayısı, $r = 0.88$, $p < 0.01$ bulunmuştur.

Ayrıca ölçekte yer alan maddeleri ölçmenin bütünüyle ne kadar tutarlı olduğunun bir diğer deyişle iç tutarlığının (benzeşikliğinin) bir ölçüsü olarak tüm ölçek ve alt ölçek için Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. 411 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinden tüm ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve bu değer $\alpha=0.91$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç, ölçek maddelerinin benzeşikliğinin ve maddelere verilen yanıtların tutarlığının yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca birinci faktörün maddeleriyle hesaplanan alfa değeri $\alpha=0.78$ ve ikinci faktörün maddeleriyle hesaplanan alfa değeri $\alpha=0.90$ olarak hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin birbirleriyle ve ölçeğin tamamıyla gösterdiği ilişkinin derecesine Pearson korelasyon katsayısıyla bakılmıştır. Bulgular, birinci faktörün ikinci faktörle $r=0.71$, $p<0.01$ düzeyinde yine birinci faktörün ölçeğin tamamıyla $r=0.95$, $p<0.001$ düzeyinde anlamlı ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca ikinci faktörün birinci faktörle $r=0.71$, $p<0.01$ düzeyinde yine ikinci faktörün ölçeğin tamamıyla $r=0.89$, $p<0.01$ anlamlı ilişki gösterdiği ortaya çıkmıştır.

3.7. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasına başlamadan önce ilgili yönetmelik gereği MEB Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri'ndeki otistik bozukluğu olan çocuk velileriyle çalışma yapabilmek için MEB-EARGED Başkanlığı'ndan izin alınması gerekmiştir. İzin için araştırma önerisi hazırlanarak danışmanın başvuru dilekçesiyle Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölüm Başkanlığına ve buradan Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü kanalıyla Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü'nden başvuru yazıları izin onayı elden alınarak EARGED Başkanlığı'na ulaştırılmıştır. Başvuru talebi değerlendirilerek Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü kanalıyla araştırmanın uygulanmasında sakınca olmadığı yönünde (EK-5) tebliğ edilmiş; böylece, Ebeveyn Bilgi Formu (EK-1) ve Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu (EÖYÖ) (EK-2) Türkiye'deki Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri'ne devam eden öğrenci ebeveynlerinin sayıları kadar çoğaltılmıştır. Bakanlıktan alınan OÇEM adresleri doğrultusunda 22 OÇEM'de 1109 öğrenci olduğu tespiti yapılmış ve OÇEM

müdürleriyle görüşülerek kargo yoluyla 22 OÇEM’de eğitim alan her bir öğrencinin ebeveyni için Bilgi Formu ve Ebeveyn Öz Yeterlik Algısı Belirleme Ölçeği gönderilmiştir. Gönderilen 1109 formdan 418 form ebeveynler tarafından doldurularak araştırmacıya ulaştırılmıştır. Ancak bu formlardan 7 tanesi eksik doldurulduğundan analize alınmamıştır. Verilerin analizi 411 form ile yapılmıştır.

3.8. Verilerin Çözümlemesi

Otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin EÖYÖ’den aldıkları puanlar hesaplanmış, ortalamaları, frekans ve yüzdeleri ile standart sapmaları bulunmuştur. Ebeveynlerin öz yeterlik algıları çocukların ve ebeveynlerin demografik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız t-testi ve tek yönlü varyans analizi ile hesaplanmıştır. Hesaplamalarda anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip annelerin öz yeterlik algılarına ait bireysel değişkenler ile öz yeterlik arasındaki ilişkiler araştırmaya katılımcı olan ebeveynlerin Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu (EÖYÖ)'ni doldurması ve bu verilerin istatistiksel olarak analiz edilmesi ile elde edilmiştir. Bu bölümde araştırma sorularına göre istatistiksel veriler incelenecek ve sonuçları bu başlıklar altında ifade edilecektir.

4.1. Ebeveynlerin Öz Yeterlik Algıları

Otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algıları 411 katılımcı grubundan toplanmış ve analiz edilmiştir. Ebeveynlerin öz yeterlik algılarına ilişkin ölçek toplam puanlarına göre dağılımları Tablo 4.1.'de verilmiştir. Ebeveyn Öz Yeterlilik Algısı Belirleme Ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 13 ve alınabilecek en yüksek puan 91'dir. Çalışma grubundan elde edilen veriler incelendiğinde katılımcıların aldığı en düşük puan 15 iken en yüksek puan 91'dir (ranj: 15-91). Hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerinden alınabilecek en düşük puan 5 ve en yüksek puan 35'tir. Çalışma grubunda hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerinden en düşük puan 7 ve en yüksek puan 35 olarak ölçülmüştür. Ebeveynlik stratejilerinden alınabilecek en düşük puan 8 iken en yüksek puan 56'dır. Çalışma grubunun ebeveynlik stratejilerinden aldığı en düşük puan 8 iken en yüksek puan 56'dır. Tablo 4.1.'de otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlilik algılarına ait aldıkları puanlara göre dağılımları verilmiştir.

Tablo: 4.1. Otistik Bozukluk Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin EÖYÖ'den Aldıkları Puanlara Göre Dağılımları

Alınan Puan	Yüzelik Dilim	F	%	$\bar{X}$	Ss
15-66	%25	106	25		
67-74	%26–50	101	25		
75-80	%51–75	103	25	71.2	13.91
81-91	%76–100	101	25		

Ölçekten alınabilecek en düşük puan 13 ve en yüksek puan 91 iken, çalışma grubunda elde edilen puanlara göre otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algısı puanı en düşük 15 ve en yüksek 91 olarak ölçülmüştür. Alınabilecek ortalama puan 52 iken çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 71,2 ve standart sapması 13,91 olarak bulunmuştur. Tablo 4.1. incelendiğinde EÖYÖ' den ebeveynlerin 106'sının 15-66 arasında, 101'inin 67-74 arasında, 103'ünün 75-80 arasında, 101'inin 81-91 arasında puan aralığı görülmektedir. Puan ortalamasının 53 olduğu ölçekte ortalama dağılımı incelendiğinde ebeveynlerin öz yeterlik algılarının ortalamasının üstünde (71,2) olduğu görülmektedir.

Verilerin analizinden sonra elde edilen sonuçlara göre ölçekte iki alt ölçek bulunmuştur. Birinci alt ölçek (faktör 1) "hizmetlere ulaşma ve yararlanma" ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 5 puan iken en yüksek puan 35'tir. Çalışma grubundan elde edilen puanlara göre faktör 1 olan "hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri" alt ölçeğinden alınan öz yeterlik algısı puanı en düşük 7 en yüksek 35 olarak ölçülmüştür. Tablo 4.2.'de otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algılarına ait "hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri" alt ölçeğine göre toplam puanı verilmiştir.

Tablo: 4.2. Otistik Bozukluk Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri Alt Ölçeğinden Aldıkları Puanlara Göre Dağılımı

Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri Alınan Puan	Yüzdalik Dilim	F	%	$\bar{X}$	Ss
7-22	%25	106	26		
23-26	%26-50	96	23	25.35	6.12
27-29	%51-75	101	25		
30-35	%76-100	108	26		

Ebeveyn öz yeterlik algısı "hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri" alt ölçeğinden ortalama puan 21 iken, çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 25,35 ve standart sapması 6,12 olarak bulunmuştur. Tablo: 4.2. incelendiğinde EÖYÖ'den ebeveynlerin 106'sının 7-22 arasında, 96' sının 23-26 arasında, 101'nin 27-29 arasında, 108'inin 30-35 arasında puan aralığı görülmektedir. Puanların dağılımı incelendiğinde ebeveynlerin öz yeterlik algıları ortalamanın üstünde (25,35) olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3.'de otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlilik algılarına ait "Ebeveynlik Stratejileri" alt ölçeğine göre toplam puanı verilmiştir.

Tablo:4.3. Otistik Bozukluk Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Ebeveynlik Stratejileri Alt Ölçeğinden Aldıkları Puanlara Göre Dağılımı

Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri Alınan Puan	Yüzdelerik Dilim	F	%	$\bar{X}$	Ss
8-43	%25	107	26		
44-47	%26-50	93	23		
48-51	%51-75	107	26	45.85	8.88
52-56	%76-100	104	25		

Ebeveyn öz yeterlik algısı (ebeveynlik stratejileri) alt ölçeğinden alınabilecek ortalama puan 32 iken, çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 45,85 ve standart sapması 8,88 olarak bulunmuştur. Tablo: 4.3. incelendiğinde EÖYÖ'den ebeveynlerin 107'si 8-43 arasında, 93' ü 44-47 arasında, 107'si 48-51 arasında, 104'ü 52-56 arasında puan aralığı görülmektedir. Puan dağılımı incelendiğinde ebeveynlerin öz yeterlik algıları ortalamanın üstünde (45,85) olduğu görülmektedir.

4.2. Ebeveynlerin Öz Yeterlik Algıları ve Çocuklara İlişkin Bazı Değişkenler

Araştırma grubunda yer alan otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin çocuğun cinsiyetine, yaşına, tanılanma yaşına ve çocuğun eğitim aldığı süreye göre öz yeterlik algıları arasında farklılaşıp farklılaşmadıkları EÖYÖ 'den aldıkları puanlara göre incelenmiştir.

4.2.1. Otistik Bozukluk Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Öz Yeterlik Algıları Arasında Fark Var mıdır?

Araştırma grubunda yer alan otistik bozukluk gösteren çocuk ebeveynlerinin EÖYÖ'den aldıkları puanların çocuklarının cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.4.2' de verilmiştir.

Tablo: 4.4. EÖYÖ'den Aldıkları Puanların Çocuklarının Cinsiyetine Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Kadın	82	69.60	14.99	405	-1.22	.22
Erkek	325	71.70	13.66			

Tablo 4.4.'te görüldüğü gibi [$t(405)=0.22$, $p>0.05$] otistik bozukluk gösteren çocukların cinsiyetine göre ebeveynlerin öz yeterlik algıları arasında bir fark bulunmamıştır. Hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerine göre otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanın cinsiyete göre aralarında fark olup olmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.5.'te verilmiştir.

Tablo: 4.5. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri'nden Aldıkları Puanların Çocuklarının Cinsiyetine Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Kadın	82	25.20	6.27	405	-.307	.76
Erkek	325	25.44	6.10			

Tablo 4.5.'de görüldüğü gibi [$t(405)=0.76$, $p>0.05$] otistik bozukluk gösteren çocukların cinsiyetine göre aile bireylerinin hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerine göre ebeveynler arasında bir fark bulunmamıştır. Ebeveynlik stratejilerine göre otistik çocukları olan ebeveynlerin EÖYÖ 'den aldıkları puanın cinsiyete göre aralarında fark olup olmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.6.'da verilmiştir.

Tablo: 4.6. EÖYÖ Ebeveynlik Stratejileri'nden Aldıkları Puanların Çocuklarının Cinsiyetine Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	P
Kız	82	44.40	10.08	405	-1.70	.09
Erkek	325	46.27	8.56			

Tablo 4.6.'da görüldüğü gibi [$t(405)=0.09$, $p>0.05$] otistik bozukluk gösteren çocukların cinsiyetine göre, ebeveyn hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerine göre ebeveynler arasında bir fark bulunmamıştır.

4.2.2. Otistik Bozukluk Gösteren Ebeveynlerin Öz Yeterlik Algıları Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin öz yeterlik algılarının otistik bozukluk gösteren çocukların yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 4.7.'de görülmektedir.

Bu analizi gerçekleştirebilmek için çocukların yaşları 4'lü aralık ile gruplandırılmıştır. Bu gruplamaya göre 0-3, 4-7, 8-11, 12-15, 16-19, 20-23 ve 24-27 grupları belirlenmiştir. Bu grupların sahip olduğu denek sayısı Tablo 4.7.'de verilmiştir. Bu gruplandırma ile EÖYÖ toplam puanı üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo: 4.7. EÖYÖ Toplam Puanın Otistik Bozukluk Gösteren Çocukların Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	462.02	5	92.40	.43	0.78	Yok
Gruplar içi	78783.28	403	195.49			
Toplam	79245.31	408				

p>0.05

Tablo 4.7.'de görüldüğü gibi ebeveynlerin öz yeterlik algıları otistik bozukluk gösteren çocukların yaşlarına göre farklılık göstermemektedir.

Ebeveynlerin öz yeterlik algılarının birinci alt faktörle “hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri” öz yeterlik algılarının yaş gruplarına göre farklılaşmadığına ilişkin analizler Tablo 4.8.'de görülmektedir.

Tablo: 4.8. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri Puanının Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	26.88	5	5.38	.14	0.98	Yok
Gruplar içi	15301.57	403	37.97			
Toplam	15328.45	408				

p>0.05

Bu gruplandırma ile EÖYÖ ebeveynlik stratejileri puanı üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonuçlar Tablo 4.9.'da verilmiştir.

Tablo: 4.9. EÖYÖ Ebeveynlik Stratejileri Puanının Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	340.54	5	58.11	.86	0.51	Yok
Gruplar içi	31959.79	403	79.31			
Toplam	32300.33	408				

p>0.05

4.2.3. Otistik Bozukluk Gösteren Çocuğun Tanılandığı Yaşına Göre Ebeveyn Öz Yeterlik Algıları Arasında Bir Fark Var mıdır?

Bu değerlendirmeyi yapabilmek için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Bu analizi gerçekleştirebilmek için çocukların tanılandığı yaşlar 4'lü aralık ile gruplandırılmıştır. Bu gruplamaya göre 0-2, 3-5, 6-8, 9-11 ve 12-14 yaş grupları belirlenmiştir. Bu grupların sahip olduğu denek sayısı Tablo 4.11.'de verilmiştir. 12-14 yaş grubunda çok az denek bulunması nedeniyle o grup 9-11 grubuna dahil edilmiştir.

Tablo: 4.10. Çocukların Yaş Gruplarına Göre Ebeveyn Sayıları

Yaş Aralığı	(N)
0-2	44
3-5	258
6-8	77
9-11	23
12-14	6
Toplam	408

Bu gruplandırma ile EÖYÖ toplam puanı üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Sonuçlar Tablo 4.11.'de verilmiştir.

Tablo: 4.11. EÖYÖ Toplam Puanın Tanılama Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	1669.12	3	556.37	2.898	0.03*	2-3
Gruplar içi	77561.89	404	191.98			
Toplam	79231.02	407				

*p<0.05

Tablo 4.12.'de de görüldüğü gibi, yapılan analiz sonucunda otistik bozukluk gösteren çocukların tanıldığı yaş aralığına göre ebeveynlerin öz yeterlik algıları anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. 2. grubu oluşturan çocukların tanılama yaşları 3 ile 5 yaş arasında değişirken 3.grubu oluşturan çocukların tanılama yaş aralığı 6 ile 8 yaş arasında değişmektedir. Ölçekten alınan toplam puanlarla tanılama yaşı arasındaki farkın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Tukey HSD testinin sonuçlarına göre, 3-5 yaş aralığında tanılan çocukları ebeveynlerin toplam puan ortalamalarının ($\bar{X} = 72.03$) 6-8 yaş aralığında tanılan çocukların ebeveynlerinin toplam puan ortalamasında ($\bar{X} = 67.36$) anlamlı şekilde yüksek olduğu bulunmuştur.

Bu gruplandırma ile EÖYÖ hizmetlere ulaşma ve hizmetlerden yararlanma stratejileri puanı üzerinden yapılan değerlendirmede, varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonuçlar Tablo 4.12'de verilmiştir.

Tablo: 4.12. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri Puanının Tanılanan Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	225.35	3	75.12	2.012	0.112	Yok
Gruplar içi	15081.53	404	37.33			
Toplam	15306.88	407				

p>0.05

Bu gruplandırma ile EÖYÖ ebeveynlik stratejileri üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Sonuçlar Tablo 4.13.'te verilmiştir.

Tablo: 4.13. EÖYÖ Ebeveynlik Stratejileri Puanın Tanılama Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	240.45	3	96.82	.50	0.69	1-3
Gruplar içi	78921.43	404	195.35			
Toplam	79211.87	407				

*p<0.05

Tablo 4.13'te de görüldüğü gibi, yapılan analiz sonucunda otistik bozukluk gösteren çocukların tanıldığı yaş aralığına göre ailelerinin öz yeterlik algıları ebeveynlik stratejileri anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. 1. grubu oluşturan çocukların tanılama

yaşları 0 ile 2 yaş arasında değişirken 3.grubu oluşturan çocukların tanılanma yaş aralığı 6 ile 8 yaş arasında değişmektedir. Alt ölçek ebevenlik stratejilerinden alınan puanlarla tanılanma yaşı arasındaki farkın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Tukey HSD testinin sonuçlarına göre, 0-2 yaş aralığında tanılanan çocukları ebeveynlerin toplam puan ortalamaları ($\bar{X}=47.98$) 6-8 yaş aralığında tanılanan çocukların ebeveynlerinin toplam puan ortalamasından ($\bar{X}=43.34$) anlamlı şekilde yüksek olduğu bulunmuştur.

4.2.4. Otistik Çocuğun Eğitim Aldığı Süre ile Ebeveyn Öz Yeterlik Algıları Arasında Bir İlişki Var mıdır?

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanların çocukların eğitim aldıkları süreye göre farklılaşıp farklılaşmadığı Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Pearson korelasyon katsayısı, $r = 0.07$, $p > 0.5$ bulunmuştur. Bulgular ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları toplam puan ile çocukların eğitim süreleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin EÖYÖ hizmetlere ulaşma ve hizmetlerden yararlanma stratejileri alt ölçeğinden aldıkları puanların çocukların eğitim aldıkları süreye göre farklılaşıp farklılaşmadığı Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Pearson korelasyon katsayısı, $r = 0.10$, $p < 0.5$ bulunmuştur. Bulgular ebeveynlerin EÖYÖ hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri alt ölçeğinden aldıkları toplam puan ile çocukların eğitim süreleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin (N= 404) EÖYÖ ebeveynlik stratejileri alt ölçeğinden aldıkları puanların çocukların eğitim aldıkları süreye göre farklılaşıp farklılaşmadığı Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan analiz

sonuçlarına göre, Pearson korelasyon katsayısı, $r = 0.04$, $p < 0.5$ bulunmuştur. Bulgular ebeveynlerin EÖYÖ ebeveynlik stratejileri alt ölçeğinden aldıkları toplam puan ile çocukların eğitim süreleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

4.2.5. Ebeveynlerin Öz Yeterlik Algıları Ebeveynlere İlişkin Bazı Değişkenlere Göre Farklılaşmakta mıdır?

Araştırma grubunda yer alan otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin anne baba olma durumuna göre, ebeveynin yaşına çekirdek veya geniş aile olmasına, çocuk sayısına, ailede başka gereksinimli birey bulunup bulunmamasına göre öz yeterlik algıları arasında farklılaşıp farklılaşmadıkları EÖYÖ' den aldıkları puanlara göre incelenmiştir.

4.2.6. Anne ya da Baba Olma Durumuna Göre EÖYÖ' nin Puanları Arasında Anlamlı Bir Farklılık Var mıdır?

Araştırma grubunda yer alan otistik bozukluk gösteren çocuk ebeveynlerinin EÖYÖ' den aldıkları puanların anne veya babaya göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.14.'te verilmiştir.

Tablo: 4.14. EÖYÖ' den Aldıkları Puanların Anne ya da Baba Olmaya Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Yakınlık	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Anne	325	71.96	14.07	404	2.32	.02
Baba	81	67.95	13.12			

* $p < 0.05$

Tablo 4.14.'te görüldüğü gibi [$t(404)=0.02$, $p<0.05$] anne baba olmaya göre aile bireylerinin öz yeterlik algıları arasında bir fark bulunmuştur. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde, farkın anneler lehine olduğu görülmektedir. Anneler aile öz yeterliliğini babalardan daha yüksek algılamaktadırlar.

Hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerine göre çocuğu otistik bozukluğa sahip ailelerin EÖYÖ' den aldıkları puanın anne babaya göre aralarında fark olup olmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.15.'de verilmiştir.

Tablo: 4.15. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri'nden Aldıkları Puanların Anne ya da Baba Olmaya Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Yakınlık	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Anne	325	25.64	6.13	404	2.015	.05
Baba	81	24.11	6.09			

$p \geq 0.05$

Tablo 4.15.'de görüldüğü gibi [$t(404)=0.05$, $p \geq 0.05$] otistik bozukluk gösteren çocukların cinsiyetine göre aile bireylerinin hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerine göre aileler arasında bir fark bulunmamıştır.

Ebeveynlik stratejilerine göre otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanın anne ya da baba olmaya göre aralarında fark olup olmadığı Bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.16' da verilmiştir.

Tablo: 4.16. EÖYÖ Ebeveynlik Stratejileri'nden Aldıkları Puanların Anne ya da Baba Olmaya Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Anne	325	46.31	9.01	404	2.247	.03
Baba	81	43.84	8.26			

*p<0.05

Tablo 4.16.'da görüldüğü gibi [t(404)=0.03, p<0.05] otistik bozukluk gösteren çocukların cinsiyetine göre ebeveyn bireylerinin ebeveynlik stratejilerine göre ebeveynler arasında bir fark bulunmuştur. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde farkın anneler lehine olduğu görülmektedir. Anneler ebeveyn öz yeterliğini babalardan daha yüksek algılamaktadırlar.

4.2.7. Cevaplayan Ebeveynin Yaşına Göre EÖYÖ'nin Puanları Arasında Anlamlı Bir Fark Var mıdır?

Bu değerlendirmeyi yapabilmek için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Bu analizi gerçekleştirebilmek için cevaplayıcının yaşı 7'li aralık ile gruplandırılmıştır. Bu gruplamaya göre 20-26, 27-33, 34-40, 41-47 ve 48 üstü olarak gruplar belirlenmiştir. Bu grupların sahip olduğu denek sayısı Tablo 4.17.'de verilmiştir. 20-26 yaş grubunda çok az katılımcı bulunması nedeniyle o grup tek yönlü varyans analizine 27-33 yaş grubu ile dahil edilmiştir.

Tablo: 4.17. Yaş Gruplarına Göre Katılımcı Sayıları

Yaş Aralığı	Ebeveyn Sayısı (N)
20-26	7
27-33	85
34-40	175
41-47	100
48 ve üstü	41
Toplam	408

Bu gruplandırma ile EÖYÖ toplam puanı üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonuçlar Tablo 4.18’de verilmiştir.

Tablo: 4.18. EÖYÖ Toplam Puanın Cevaplayıcı Yaş Grubuna Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	240.45	3	96.82	.50	0.69
Gruplar içi	78921.43	404	195.35		
Toplam	79211.87	407			

p>0.05

Bu gruplandırma ile EÖYÖ hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi

ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonuçlar Tablo 4.19.'da verilmiştir.

Tablo: 4.19. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri Puanının Cevaplayıcı Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	66.21	3	22.07	.58	0.63	Yok
Gruplar içi	15260.38	404	37.77			
Toplam	15226.59	407				

p>0.05

Bu gruplandırma ile EÖYÖ ebeveynlik stratejileri üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonuçlar Tablo 4.20.'de verilmiştir.

Tablo: 4.20. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri Puanının Cevaplayanın Yaş Gruplarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	82.65	3	27.55	.35	0.79
Gruplar içi	32166.62	404	79.62		
Toplam	32249.27	407			

p>0.05

4.2.8. Ailenin Geniş Aile ya da Çekirdek Aile Olmasına Göre EÖYÖ'nin Puanları Arasında Anlamlı Bir Fark Var mıdır?

Araştırma grubunda yer alan otistik bozukluk gösteren ebeveynlerinin EÖYÖ'den aldıkları puanların geniş aile ile çekirdek aile olup olmadıklarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.21' de verilmiştir.

Tablo: 4.21. EÖYÖ'den Aldıkları Puanların Ebeveyn Tipine Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Aile Tipi	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Geniş Aile	78	71.91	11.60	402	.41	.68
Çekirdek Aile	326	71.18	14.48			

$p > 0.05$

Tablo 4.21.'de görüldüğü gibi [$t(402)=0.68$, $p > 0.05$] otistik bozukluk gösteren çocuklara sahip ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanlar aile tiplerine göre farklılaşmamaktadır.

Hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerine göre otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanın aile tiplerine göre fark olup olmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.22. 'de verilmiştir.

Tablo: 4.22. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri'nden Aldıkları Puanların Aile Tiplerine Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Aile Tipi	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Geniş Aile	78	25.88	5.64	402	.75	.45
Çekirdek Aile	326	25.30	6.25			

$p > 0.05$

Tablo 4.22. 'de görüldüğü gibi [$t(402)=0.45$, $p > 0.05$] otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin aile tipleri ile hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri puanları arasında bir fark bulunmamıştır.

Ebeveynlik stratejisilerine göre otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanın aile tiplerine göre aralarında fark olup olmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.23'de verilmiştir.

Tablo: 4.23. EÖYÖ Ebeveynlik Stratejileri'nden Aldıkları Puanların Aile Tipine Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Aile Tipi	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Geniş Aile	78	46.03	6.84	402	.132	.90
Çekirdek Aile	326	45.88	9.36			

$p > 0.05$

Tablo 4.25.'Te görüldüğü gibi [$t(402)=0.90$, $p > 0.05$] otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin aile tiplerine göre ebeveynlik stratejileri puanları arasında bir fark bulunmamıştır.

4.2.9. Ebeveynlerin Çocuk Sayısına Göre EÖYÖ'nin Puanları Arasında Anlamlı Bir Fark Var mıdır?

Bu değerlendirmeyi yapabilmek için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Bu analizi gerçekleştirebilmek için her çocuk sayısı bir grup olarak kabul edilmiştir. Bu gruplamaya göre 1, 2, 3, 4 ve üstü olarak gruplar belirlenmiştir. Bu grupların sahip olduğu katılımcı sayısı Tablo 4.24. 'te verilmiştir.

Tablo: 4.24. Ailedeki Çocuk Sayısına Göre Katılımcıların Frekansları

Yaş Aralığı	Katılımcı Sayısı (N)
1	78
2	224
3	72
4 ve üstü	33
Toplam	407

Bu gruplandırma ile EÖYÖ toplam puanı üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonuçlar Tablo 4.25 'Te verilmiştir.

Tablo: 4.25. EÖYÖ Toplam Puanın Ebeveyn Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	87.07	3	29.02	.15	0.93
Gruplar içi	79110.41	403	196.30		
Toplam	79197.48	406			

p>0.05

Bu gruplandırma ile EÖYÖ hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sonuçlar Tablo 4.26.'da verilmiştir.

Tablo: 4.26. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri'nden Aldıkları Puanın Ebeveyn Çocuk Sayılarına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	7.46	3	2.49	.07	0.98
Gruplar içi	15320.45	403	38.02		
Toplam	15227.91	406			

p>0.05

Bu gruplandırma ile EÖYÖ ebeveynlik stratejileri üzerinden yapılan değerlendirmede varyansların Levene testine göre eşit olduğu bulunmuştur. Bu veriler ışığında gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Sonuçlar Tablo 4.27.'de verilmiştir.

Tablo: 4.27. EÖYÖ Ebeveynlik Stratejileri Puanının Ebeveyn Çocuk Sayısına Göre Varyans Analizi Sonuçları

Deneyim Süresi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	93.68	3	31.23	.39	0.76	Yok
Gruplar içi	32158.94	403	79.80			
Toplam	32252.62	406				

p>0.05

4.2.10. Ebeveynin Bakımına Gereksinimi Olan Başka Bir Ebeveyn Bireyin Bulunması ve Bulunmaması Durumuna Göre EÖYÖ'nin Puanları Arasında Anlamlı Bir Fark Var mıdır?

Araştırma grubunda yer alan otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerinin EÖYÖ'den aldıkları puanların aile bireylerinden başka birisinin bakıma gereksinimi olup olmamasına göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4.28'de verilmiştir.

Tablo: 5.28. EÖYÖ'den Aldıkları Puanların Ailede Gereksinimli Başka Birey Olup Olmamasına Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Gereksinim	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Var	30	73.87	8.47	403	1.07	.29
Yok	375	71.03	14.34			

p>0.05

Tablo 5.28.'de görüldüğü gibi [t(403)=0.29, p>0.05] otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanlar ailede başka gereksinimli birey olup olmamasına göre farklılaşmamaktadır.

Hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejilerine göre otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanın ailede başka gereksinimli birey olup olmamasına göre gruplandığında fark olup olmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar tablo 4.29'da verilmiştir.

Tablo: 4.29. EÖYÖ Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma Stratejileri'nden Aldıkları Puanların Ailede Gereksinimli Başka Birey Olup Olmamasına Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Gereksinim	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Var	30	26.37	4.95	402	.91	.36
Yok	375	25.31	6.23			

p>0.05

Tablo 4.29.'da görüldüğü gibi [$t(403)=0.36, p>0.05$] otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin başka gereksinimli bir üyeye sahip olup olmadıklarına göre gruplandırıldıklarında hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejileri puanlarına göre gruplar arasında bir fark bulunmamıştır.

Ebeveynlik stratejilerine göre otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanın, ailede başka gereksinimli birey olup olmasına göre gruplandırıldığında fark olup olmadığı bağımsız örneklem t-testiyle incelenmiş ve sonuçlar tablo 4.30.'da verilmiştir.

Tablo: 4.30. EÖYÖ Ebeveynlik Stratejileri'nden Aldıkları Puanların Ailede Özel Gereksinimli Başka Birey Olup Olmamasına Göre Bağımsız t-testi Sonuçları

Gereksinim	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Var	30	47.50	5.18	403	1.05	.30
Yok	370	45.73	9.17			

$p>0.05$

Tablo 4.30.'da görüldüğü gibi [$t(403)=0.30, p>0.05$] otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin başka gereksinimli bir üyeye sahip olup olmadıklarına göre gruplandırıldıklarında ebeveynlik stratejileri puanlarına göre gruplar arasında bir fark bulunmamıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayanılarak ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, ebeveynlerin öz yeterlik algıları genel olarak ortalamanın üzerinde yüksek bulunmuştur. Ebeveynlerin öz yeterlik algıları, otistik bozukluğu olan çocukların cinsiyetine, yaşına, tanılama yaşına, eğitim aldığı süreye, ebeveynlerin anne baba olma durumlarına, ebeveynin yaşına, geniş aile ya da çekirdek aile oluşuna, ailedeki çocuk sayısına ve ailede özel gereksinimli birey olup olmadığına göre farklılık göstermemektedir. Kandall ve Bloomfield (2005), bu değişkenlerden biri olan ebeveyn yaşı ile öz yeterlik algısının bir ilişkisi olmadığını ortaya koymuşlardır.

Otistik bozukluk gösteren çocuğu olan ebeveynlerin öz yeterlik algıları çocuğun cinsiyetine, yaşına, eğitim aldığı süreye, katılımcı ebeveynin yaşına, ailenin yapısına, ailedeki çocuk sayısına ve ailede başka bir gereksinimli bir birey olup olmasına göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Kuhn ve Carter (2006) yaptıkları çalışmada ebeveynlerin öz yeterlik algılarının ebeveyninin yaşına, çocuğun cinsiyetine çocuğun yaşına ve tanılama yaşına göre farklılaşmadıklarını ortaya koymuşlardır.

Yine otistik bozukluk gösteren çocukların eğitim aldıkları süre arttıkça ebeveynlerin "Hizmetlere Ulaşma ve Yararlanma stratejileri" (faktör 1) konusundaki öz yeterlik algısının da arttığı gözlenmiştir. Anne baba olma durumuna bakıldığında ise annelerin "Ebeveynlik Stratejisi" (faktör 2) konusundaki öz yeterlik algıları babalara göre daha yüksek bulunmuştur. Bunların yanı sıra daha büyük yaşta tanılanan otistik bozukluk

gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin "ebeveynlik stratejileri" (faktör 2) konusundaki öz yeterlik algıları yüksek bulunmuştur.

5.2. Öneriler

Araştırma bulgularına dayanılarak uygulamaya ve ileriki araştırmalara yönelik önerilerde bulunulabilir.

5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Araştırma bulguları doğrultusunda otistik bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algılamalarına ilişkin olarak aşağıdaki önerilere yer verilebilir.
- Ebeveynlerin katılabileceği aile eğitim programlarında öz yeterlik algılarını daha da geliştirecek uygulamalara yer verilebilir.
- Ebeveynlerin hizmetlere ulaşma ve yararlanma stratejiler konusundaki öz yeterlik algılarını artırmak için otistik bozukluk gösteren çocukların eğitim sürelerinin artırılması uygun olacaktır.
- Babaların öz yeterlik algılarını yükseltmeye yönelik baba eğitimi programları düzenlenebilir.

5.2.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Otistik bozukluk gösteren çocuk ebeveynlerinin öz yeterlik algıları, bu araştırmada bakılmayan ailenin gelir düzeyi, yaşam kalitesi ve eğitim düzeyi arasındaki ilişkiler açısından da incelenebilir.
- Ebeveynlik öz yeterliğini geliştirmeye dönük hazırlanacak aile eğitim programlarının etkililiği incelenebilir.

EKLER

	<u>Sayfa</u>
1. EBEVEYN BİLGİ FORMU	61
2. EBEVEYN ÖZ YETERLİK ALGISI BELİRLEME ÖLÇEĞİ (17 MADDELİK)	62
3. EBEVEYN ÖZ YETERLİK ALGISI BELİRLEME ÖLÇEĞİ (13 MADDELİK)	64
4. ANNE BABALIK BECERİLERİNDE ÖZ YETERLİK ÖLÇEĞİ'NİN GEÇERLİK VE GÜVENİLİRLİĞİ	66
5. ARAŞTIRMA ONAYI	70

EK-1**Ebeveyn Bilgi Formu****Sayın Veli**

Türkiye’de OÇEM’e devam eden öğrencilerin anne-babalarının kendilerini algılamalarına ilişkin bir çalışma planlamaktayız. Bu çalışmada ailenize ilişkin bazı bilgilere ve 17 soruda anne ya da baba olarak öz yeterlik algılarınızın nasıl olduğuna ilişkin sorular bulunmaktadır.

Sizden istenen her bir soruyu dikkatle okumanız ve sizin için en uygun cevabı vermenizdir. Anket üzerine ya da herhangi bir yere isim yazmanıza gerek yoktur. Doldurduğunuz bu anketler engelli çocuk ailelerine gerekli hizmetlerin sunulmasına yönelik hazırlanacak programların geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Katkılarınız için teşekkürlerimizi sunarız.

Yücel BERAL

Anadolu Üniversitesi

Eğt. Bil. Enst. Yüksek
Lisans Öğrencisi ve
Eskişehir OÇEM Müdür**Ebeveynlere İlişkin Bilgiler**

Yakınlığınız

 Anne Baba

Anne baba birlikte mi yaşıyor ayrı mı yaşıyor?

Eğitim kurumuna devam ettiği zamanların dışında çocuğun bakımıyla genellikle kim ilgilenir.

Ailedeki çocuk sayısı: .....

Yaşınız .....

Eğitim durumunuz .....

Mesleğiniz .....

Aylık geliriniz .....

Aylık hane geliriniz .....

Daha önce en az üç oturumdan oluşan bir aile eğitimi programına katıldınız mı?

Ailede otistik çocuğunuzun dışında özürlü birey var mı?

Aileyle birlikte aynı evde yaşayan aile büyüğü ya da yakın akraba var mı?

Çocuğa İlişkin Bilgiler

Yaşı .....

Cinsiyeti .....

Eğitime başlama yaşı: .....

Engelli çocuğunuz kaç ay yada yıldan beri eğitim alıyor : .....

Ek engeli var mı? Görme İşitme Fiziksel Konuşma

EK-2

Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu

Sayın Veli,

Aşağıda sizin öz yeterlik algılarınızı belirlemeye yönelik 17 soru bulunmaktadır. Soruları dikkatlice okuyarak belirtilen maddeye ne kadar katıldığınızı, o ifadenin karşısındaki seçeneklerden uygun olanı daire içine alarak işaretleyiniz.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1. İhtiyacım olduğu zaman, çocuğumun sorununu daha iyi anlamak için gerekli bilgilere ulaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
2. Çocuğum ev dışında (alışverişte, lokantada, ev gezmelerinde vb.) gösterdiği davranış problemleriyle baş edebilirim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Çocuğum benimle iletişim kurmaya çalıştığında, çocuğumun ne istediğini ve neye gereksinim duyduğunu anlayabiliyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4. Çocuğumun başarılı olmasına yardımcı olma konusunda yeterliyim.	1	2	3	4	5	6	7
5. Çocuğum sorun yaşadığı zaman, onun için yapabileceklerim sınırlıdır	1	2	3	4	5	6	7
6. Çocuğumun günlük yaşamına ilişkin kararları çoğu zaman alabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
7. Çeşitli sosyal ortamlarda (ev ziyaretleri, oyun alanları vb.), çocuğumun diğer çocuklarla ve yetişkinlerle iletişim kurmasına yardımcı olabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
8. Çocuğumdaki sorunun ne olduğunu bazen anlayamıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
9. Çoğu zaman iyi bir anne/baba olduğuma inanmıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
10. Çocuğumun günlük yaşam becerilerini geliştirmesine yardımcı olacak farklı stratejiler (yollar) kullanabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
11. Çocuğumun aldığı terapinin /eğitimin amaç ve işlevini genellikle bilirim (örn., çocuğumun aldığı terapi/eğitim niçin uygulanmaktadır ve neden önemlidir?).	1	2	3	4	5	6	7
12. Çocuğumun güçlü yönleri ve gereksinimleri hakkında çocuğumun terapisti veya öğretmeni ile konuşabilecek derecede kendime güvenirim.	1	2	3	4	5	6	7

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
13. Çocuğumun daha iyi iletişim kurması için onu cesaretlendirecek çeşitli yollar kullanabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
14. Çocuğumun okulda başarılı olabilmesi için gerekli bilgilere ve kaynaklara ulaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
15. Çocuğumun eğitim durumuna ilişkin toplantılar yapıldığı zaman, bu toplantılardaki konuları anlayabilirim ve görüş alış-verişinde bulunabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
16. Çocuğum için uygun olan gereksinim duyduğu eğitim/terapiyi araştırıp bulabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
17. Gerekğinde çocuğumun terapisti veya öğretmeni ile kaygılarımı paylaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7

EK-3

Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu (EÖYÖ)

Sayın Veli,

Aşağıda sizin öz yeterlik algılarınızı belirlemeye yönelik 17 soru bulunmaktadır. Soruları dikkatlice okuyarak belirtilen maddeye ne kadar katıldığınızı, o ifadenin karşısındaki seçeneklerden uygun olanı daire içine alarak işaretleyiniz.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1. İhtiyacım olduğu zaman, çocuğumun sorununu daha iyi anlamak için gerekli bilgilere ulaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
2. Çocuğum ev dışında (alışverişte, lokantada, ev gezmelerinde vb.) gösterdiği davranış problemleriyle baş edebilirim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Çocuğum benimle iletişim kurmaya çalıştığında, çocuğumun ne istediğini ve neye gereksinim duyduğunu anlayabiliyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4. Çocuğumun başarılı olmasına yardımcı olma konusunda yeterliyim.	1	2	3	4	5	6	7
5. Çocuğumun günlük yaşamına ilişkin kararları çoğu zaman alabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
6. Çeşitli sosyal ortamlarda (ev ziyaretleri, oyun alanları vb.), çocuğumun diğer çocuklarla ve yetişkinlerle iletişim kurmasına yardımcı olabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
7. Çocuğumun günlük yaşam becerilerini geliştirmesine yardımcı olacak farklı stratejiler (yollar) kullanabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
8. Çocuğumun aldığı terapinin /eğitimin amaç ve işlevini genellikle bilirim (örn., çocuğumun aldığı terapi/eğitim niçin uygulanmaktadır ve neden önemlidir?).	1	2	3	4	5	6	7
9. Çocuğumun güçlü yönleri ve gereksinimleri hakkında çocuğumun terapisti veya öğretmenini ile konuşabilecek derecede kendime güvenirim.	1	2	3	4	5	6	7
10. Çocuğumun daha iyi iletişim kurması için onu cesaretlendirecek çeşitli yollar kullanabilirim.	1	2	3	4	5	6	7

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
11. Çocuğumun eğitim durumuna ilişkin toplantılar yapıldığı zaman, bu toplantılardaki konuları anlayabilirim ve görüş alış-verişinde bulunabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
12. Çocuğum için uygun olan gereksinim duyduğu eğitim/terapiyi araştırıp bulabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
13. Gerektiğinde çocuğumun terapisti veya öğretmeni ile kaygılarımı paylaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7

EK-4

Anne Babalık Becerilerinde Öz yeterlik Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenilirliği**Sayın Veli**

Türkiye’de OÇEM’e devam eden öğrencilerin anne-babalarının kendilerini algılamalarına ilişkin bir çalışma planlamaktayız. Bu çalışmada 53 soruda anne ya da baba olarak öz yeterlik algılarınızın nasıl olduğuna ilişkin sorular bulunmaktadır.

Sizden istenen her bir soruyu dikkatle okumanız ve sizin için en uygun cevabı vermenizdir. Anket üzerine ya da herhangi bir yere isim yazmanıza gerek yoktur. Doldurduğunuz bu anketler otistik çocuk ailelerine gerekli hizmetlerin sunulmasına yönelik hazırlanacak programların geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Katkılarınız için teşekkürlerimizi sunarız.

Yücel BERAL

Anadolu Üniversitesi

Eğt. Bil. Enst. Yüksek

Lisans Öğrencisi ve

Eskişehir OÇEM Müdürü

	Hiç	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen
1. Çocuğum benim çok sıkıntılı – stresli bir günümde bile, onun duygusal ihtiyaçlarını (sevilme ihtiyacı, ilgi görme ihtiyacı vb) karşılayacağını bilir.	1	2	3	4	5
2. Çocuğuma güven içinde olduğunu ve ailenin bir bireyi olarak benimsenip sevdiğini hissettirdiğime inanıyorum.	1	2	3	4	5
3. Çocuğumun bana ihtiyacı olduğu an, her ne yapıyorsam yapayım kolaylıkla bırakabilirim.	1	2	3	4	5
4. Çocuğuma her gün karşı karşıya kaldığı korku ve engellerle baş etmesi ve rahatlaması için destek olmak bana zor gelir.	1	2	3	4	5
5. Çocuğumun fiziksel rahatlığını (altının temiz olması, ortamın sıcak olması vb) sağlamak benim için kolaydır.	1	2	3	4	5
6. Çocuğumun sevgiye ihtiyacı olduğunu fark ettiğimde, ne yapıyorsam yapayım seve seve bırakıp, ona sarılıp kucaklarım.	1	2	3	4	5
7. Genellikle çocuğumun duygularındaki değişimi takip edip, anlamaya çalışmak yerine kendi problemlerimle daha çok meşgul olurum.	1	2	3	4	5

	Hiç	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen
8. Çocuğum kendisini sıkıntılı hissetmeye başladığı an bunu hemen anlayabilirim.	1	2	3	4	5
9. Çocuğum üzüldüğünde, kırıldığında benim onu anlayabileceğimi bilir.	1	2	3	4	5
10. Çocuğum onu taparcasına sevdiğimi, benim ona karşı olan davranışlarımdan anlar.	1	2	3	4	5
11. Çocuğum onu sevdiğimi hisseder.	1	2	3	4	5
12. Çocuğum olumsuz duygular sergilediğinde (sinirli, huysuz, inatçı davranışlarda bulunduğu) ona karşı anlayışlı ve hoşgörülü olduğumu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
13. Çocuğumun morali bozuk olduğu zaman sıkıntıya düşerim.	1	2	3	4	5
14. Çocuğumun duygusal ihtiyaçlarını (sevilme ihtiyacı, ilgi görme ihtiyacı vb) karşılama konusunda anne babalık görevimi tam olarak yerine getiririm.	1	2	3	4	5
15. Çocuğum bir problemi olduğunda, benim ona yardım etmek istediğimi bilir.	1	2	3	4	5
16. Çocuğuma, tehlikelerden uzak, güvenli bir ortam sağlamak benim için çok zordur.	1	2	3	4	5
17. Çocuğumun sağlığı ile ilgili acil bir durum ortaya çıktığında, doğru davranabileceğim için bu konuda rahatım.	1	2	3	4	5
18. Çocuğumu, bakması için, ancak tehlikelerden koruyacağından emin olduğum kişiye bırakırım.	1	2	3	4	5
19. Çocuğumu evde olabilecek kazalardan korumak için gerekli düzenlemeleri yaptım.	1	2	3	4	5
20. Çocuğumu, asla gözetimsiz- tek başına bırakmamaya özen gösteririm.	1	2	3	4	5
21. Çocuğuma herhangi bir zarar gelmemesi için, onu gözümün önünden ayırmam.	1	2	3	4	5
22. Çocuğumun yaptığı şeylerin güvenli olup olmadığını belirlemede zorlanırım.	1	2	3	4	5
23. Çocuğuma disiplin (ceza-ödül vermek) uygulamak anne babalığın diğer görevleri kadar doğal olmuyor.	1	2	3	4	5

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	katılıyorum
24. Çocuğuma söz geçirmede zorlanıyorum.	1	2	3	4	5
25. Diğer anne babaları çocuklarına sınır koymada (kısıtlama getirmede) kendimden daha başarılı buluyorum.	1	2	3	4	5
26. Çocuğuma sınır koymak (kısıtlama getirmek) benim için oldukça kolaydır.	1	2	3	4	5
27. Çocuğum koyduğum kısıtlamalara uymamayı denediğinde (test ettiğinde) aşırı derecede moralim bozulur.	1	2	3	4	5
28. Tehlikeli durumlarda çocuğuma “hayır” demek benim için zordur.	1	2	3	4	5
29. Çocuğuma çevresini aktif (deneyerek-hareketli-etkin) bir biçimde keşfedebilmesi için yeterince özgürlük veririm.	1	2	3	4	5
30. Her zaman, çocuğumla oynayabilecek oyunlar bulabilirim.	1	2	3	4	5
31. Çocuğum için, eğlenceli bir oyun arkadaşım.	1	2	3	4	5
32. Rahatlayıp, gevşeyip sadece çocuğumla oynamak benim için zordur.	1	2	3	4	5
33. Çocuğumun oyununa aktif (hareketli-etkin) olarak katılabilirim.	1	2	3	4	5
34. Oyun, çocuğumla olan ilişkimin çok az zorlandığım bir kısımdır.	1	2	3	4	5
35. Çocuğumla birlikte nasıl eğlenebileceğimi öğrenmeye gerçekten ihtiyacım var.	1	2	3	4	5
36. Çocuğumla oyun oynamak için yeterince zaman ayırdığımı düşünüyorum.	1	2	3	4	5
37. Çocuğumun, benim ona öğretme çabalarımından dolayı, çok fazla şey öğrendiğine inanıyorum.	1	2	3	4	5
38. Çocuğumun konuşmasına ve kelimeleri anlamasına yardımcı olmayı başkalarına bırakırım.	1	2	3	4	5
39. Çocuğuma, düzenli bir şekilde oturup kitap okumak ya da onunla birebir etkinlik yapmak (oynamak, resim yapmak...) benim için zor değildir.	1	2	3	4	5
40. Çocuğuma çevrede olup bitenleri öğretmede sanırım o kadar başarılı değilim.	1	2	3	4	5
41. Çocuğuma bir şeyleri açıklamaya çalışırken, anlayacağı düzeyde bilgi vermekte zorlanırım.	1	2	3	4	5

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	katılıyorum
42. Çocuğumun renkleri, eşya isimlerini vb. öğrenmesine yardım etme konusunda yeterli değilim.	1	2	3	4	5
43. Çocuğum, yaşamındaki diğer kişilere oranla benden daha çok şey öğrenir.	1	2	3	4	5
44. Çocuğumla günlük etkileşimim sırasında; ona çevrede olup bitenlerle ilgili açıklamalar yapmak için kolaylıkla fırsat bulurum.	1	2	3	4	5
45. Çocuğuma çevresi hakkında daha fazla şey öğrenmesine yardım etmekten hoşlanmama rağmen, bunda kendimi yeterli bulmuyorum.	1	2	3	4	5
46. Çocuğumun günlük düzenini (uyku, yemek, temizlik düzeni) hem onun hem de benim rahat edebileceğimiz bir şekilde ayarlayabildim.	1	2	3	4	5
47. Çocuğumu oldukça rahat ettirecek günlük bir düzen (uyku, yemek, temizlik düzeni) kurabildim.	1	2	3	4	5
48. Çocuğuma oldukça düzenli zamanlarda, düzenli bir programla yemek yedirmede başarılıyım.	1	2	3	4	5
49. Çocuğumun uyku alışkanlığı üzerinde hiçbir kontrolüm olmadığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
50. Çocuğumun, düzenli günlük programına (yemek saati, uyku saati gibi) uymasını sağlamada çok iyi değilim.	1	2	3	4	5
51. Çocuğumun iyi bir yeme alışkanlığı kazanmasını denememe rağmen, bunda az başarılıyım.	1	2	3	4	5
52. Çocuğum için düzenli uyku öncesi hazırlık alışkanlıkları (diş fırçalama, süt içme, pijamalarını giyme) planlamada başarılı değilim.	1	2	3	4	5
53. Çocuğum için oldukça düzenli sabah alışkanlıkları (el-yüz yıkama, giyinme, kahvaltı gibi) planlayabildim.	1	2	3	4	5

EK-5

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

Sayı : B.08.0.EGD.0.33.05.311-124 1954
Konu : Araştırma İzni

09.../04/2009

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : a) 03.04.2009 tarih ve B.30.2.ANA.0.70.00.00-500-351/4080 sayılı yazı
b) 28.02.2007 tarih ve B.08.0.EGD.0.33.05.311-311/1084 sayılı Makam Onayı ile Uygulamaya Konulan "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans öğrencisi Yücel BERAL'ın "Otistik Çocuğa Sahip Ailelerin Öz Yeterlik Algılarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi" konulu araştırması incelenmiştir.

Söz konusu araştırma otistik çocukların aileleriyle yapılacak görüşme tarzında gerçekleştirileceğinden Bakanlığımızdan izin alınması gerekmemektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Osman YILDIRIM
Bakan a.
Daire Başkan V.

GMK, Bulvan No:109
06570 Maltepe/ANKARA
Tel : 0 312 230 36 44
Faks : 0 312 231 62 05
earged@meb.gov.tr | earged.meb.gov.tr

DANISMA
444 0 632
H A T T I

EGİTİM
%100
DESTEK

KAYNAKÇA

Akbulut, E. (2006). Müzik öğretmeni adaylarının mesleklerine ilişkin öz yeterlilik inançları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 24-33.

Akçamete, G. ve Kargin T. (2005). İşitme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7-24.

Aksoy, V. (2008). *Rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlik algıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Aksoy, V. ve Diken, İ. H. (2009). *Annelerin ebeveynlik öz yeterlik algıları ve gelişimi risk altında olan çocukların gelişimleri: Araştırmalara bir bakış*. 19. Ulusal Özel Eğitim Kongresinde poster bildiri, Marmaris.

Bandura, A. (1977). Self-Efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.

Bandura, A. (1982). Self-Efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 32(2), 122-147.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, Nj: Prentice-Hall Inc.

Bandura, A. (1989). Social cognitive theory annals of child development six theories of Child Development. 13, 275-302.

Bugenthal, D. B. (1987). *Caregiver attributions as moderators child effect*. Paper presented at the meeting of the Society for Research in Child Development, Baltimore, MD.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Can, G., (2008), Sosyal yapı, kültür ve insanın sosyal gelişimi. Türküm, A.Sibel Türküm (Ed.). *Anne baba eğitimi içinde* (s.1-21). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Cavkaytar, A., Diken, İ. (2007). *Özel Eğitime Giriş*.,Ankara: Kök yayıncılık.

Cavkaytar, A.(1999). Özel Eğitimde Anne Baba Katılımı, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 97-106.

Cavkaytar, A., Batu, S., Kartal, B., O. Çetin, Güllüpnar, F. (2004). Gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ailelerin aile özelliklerinin ve yaşadıklarının betimlenmesi. *Yayınlanmamış Araştırma Projesi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırmaları Destekleme Fonu.

Coleman, P. K. (1998). 'Maternal self-efficacy beliefs as predictors of parenting competence and toddlers' emotional, social, and cognitive development. *Unpublished doctoral dissertation. The Eberly College of Arts and Sciences. West Virginia Univesity. Morgantown.*

Darıca, N., Abioğlu, Ü., Abidoğlu, Ş., Gümüşcü, Ş. (2005). *Otizm ve Otistik Çocuklar*. İstanbul: Özgür Yayınları

Desjardin, J.L., (2004). *Assessing Parental Perceptions of self-efficacy and involvement in families of young children with hearing loss*. The Volta Review, Volume 103 (4), 391-409

Diken, İ. H. (2004). Öğretmen Yeterlik Ölçeği Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 16, 102-112.

Diken, I. H. (2009). Turkish mothers' self-efficacy beliefs and styles of interactions with their children with language delays. *Early Child Development and Care*, 179 (4), 425-436.

Dikeni, İ.H & Aksoy, V. (2009). *Annelerin ebeveynlik öz yeterlik algılarının gelişimi risk altında olan bebeklerin gelişimlerine etkisi*. Araştırmalara bir bakış. 19. Ulusal Özel Eğitim Kongresinde poster bildiri. Marmaris:

Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (2004). T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*, Yayın No: 2913.

Duru, E. (2007). "Sosyal Bağıllık Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması." *Eurasian Journal of Educational Research*. 26, 85-94.

Erenoğlu, E. (2007). *Öğretmenlerin demografik özellikleri, öz-yeterlik algıları ve deneyimleri ile çevrim-içi yetiştirme etkinliklerini tamamlama oranları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Ergin, C. (1992), Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Envanteri'nin uyarlanması, Ankara: 7. Ulusal Psikoloji Kongresi.

Elibol, F., Mağden, D. ve Alpar, R. (2007). Anne babalık becerilerinde öz yeterlik ölçeği'nin (1-3 yaş) geçerlik ve güvenilirliği. Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Bülteni*. 26,25-31

Evcimen, E. (1996). *Zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimlerinin belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Fein, D., Robins, D., Liss, M., ve Waterhouse, L. (2001). *The Nature of Autism*. In c. Maurice, G. Green ve R. M. Foxx (Ed.). *Making a difference: Behavioral intervention for autism*, (s.23-35). Texas: Pro-Ed Publisher.

Gibson, S. ve Dembo, M. (1984). Teacher efficacy: A construct validation. *Journal of Educational Psychology*, 76, 569–582.

- Guimond, A., Moore, H., Aier, D., Maxon, E.& Diken, I.H. (2005) Parental self-efficacy instrment for children with disabilities (PSICD). *Unpublished scale*.Arizona State University, Phoenix, AZ, USA.
- Guimond, M., Wilcox J. ve Lamorey, G. (2008). The Early intervention parenting self-efficacy scala (EIPSES): scale construction and initial psychometric evidence. *Journal of Early Intervention*, 30, 295-317
- Guskey, T. ve Passaro, P. (1994). Teacher efficacy: A study of construct dimensions. *American Educational Research Journal*, 31, 627–643.
- Hallahan, D.P. & J. M. Kaufman. (1997). *Exceptional Learners*. Seventh Ed., Boston: Allyn Bacon,
- Hassal, R., Rose J., & McDonald, J. (2005). Parenting stres in mothers of children with an intellectual disability: the effects of parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research* 49(6), 405-418.
- Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı. (1994). Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları. Yayın No: 82 Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti.
- Karahan, Ş. (2008). *Özel Eğitim Okullarında Çalışan Eğitimcilerin Öz-Yeterlik Algularının ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kendall, S. & Bloomfield L. (2004). *Developing and validating a tool to measure parenting self-efficacy*. Journal of Advanced Nursing 51 (2), 174-181

Kırcaali,-İftar, G. (2003). *Otistik özellik gösteren çocuklara iletişim becerilerinin kazandırılması*, İstanbul: Yapa Yayınları.

Kırcaali,-İftar, G. (2007). *Otizm spektrum bozukluğu*. İstanbul: Daktylos Yayınları.

Kuhn, C. Carter, S. (2006) *Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions among mothers of children with autism*. University of Massachusetts, Boston.76,No:4,564-575

Kurbanoglu, S. S.(2004) *Öz yeterlik inancı ve bilgi profesyonelleri için önemi*. Ankara Hacettepe Üniversitesi. Bilgi Dünyası, ss: 137-152

Kurt, O. (2001). *Zihinsel özürlü çocuk ailelerinin aile özelliklerine ilişkin algılamaları ile çeşitli ailesel değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Köroğlu, E. (2001). *DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri*, Hekimler Yayın Birliği, Ankara.

Küçüker, S. (1997). *Bilgi Verici Psikolojik Danışmanlık Programının Zihinsel Özürlü Çocukların Kardeşlerinin Özürlü İlgili Bilgi Düzeylerine ve Özürlü Kardeşlerine*

Yönelik Tutumlarına Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Küçüker, S. (2001) Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi: *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1) 1-11.

Küçüker, S., Kargın, T. & Akçamete, G. (2002). “*Rehberlik ve araştırma merkezi elamanlarının Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne ilişkin görüşlerinin ve Yeterlik algularının geliştirilmesi.*” Eğitim Bilimleri ve Uygulama.1 (1), 101-113.

Kürkçüoğlu, Ü. B. (2009). *Otistik Özellik Gösteren Çocuklara Bire-Bir Öğretimde Etkinlikleri içi ve arası seçim fırsatları sunmanın etkilerinin karşılaştırılması.* Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1889

Lök, Sefa ve Ark. (2009). Kahramanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi farklı bölüm öğrencilerinin anatomi dersine olan öz yeterlik durumlarının karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.*

Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981), The measurement of experienced burnout, *Journal of Occupational Behavior*, 2, 99-113.

M.E.B. (2000).*Otistik Çocuklar Eğitim Programı*, Birinci Basım. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEM. (2004). *Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri Yönergesi*. Tebliğler Dergisi, Aralık 2004/2567

M.E.B. (31.05.2006) *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*, 26184 Sayılı Resmi Gazete.

M.E.B. (2010). “2009-2010 Yılı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kurum ve Öğrenci Sayıları” http://orgm.meb.gov.tr/Istatistikler/2009-2010_GENEL_SONUC.pdf den 27 Nisan 2010’da alınmıştır.

Mutlu, S. (2003). *Öz yeterlik, eşitlik duyarlılığı ve çalışma tutumları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Pallant, J. (2001). *SPSS Survival Manuel. A Step-By-Step Guide to Data Analysis Using Spss for Windows*. Philadelphia, PA: Open University Press.

Pajares, F. (2002). Overview of Social cognitive theory and of self-efficacy. Erişim tarihi: 15.08.2007. <http://www.emory.edu/EDUCATION/mfp/eff.html>.

Sanders, M.R. & Woolley, M.L. (2004). *The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: implications for parent training*. Parenting and Family Support Centre, School of Psychology, University of Queensland, Brisbane, Australia Accepted for publication.

Sola, C. (2008). Gelişimsel gerilik riski altındaki prematüre ve düşük doğum ağırlıklı bebeğe sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Sucuoğlu, B.(1995). Özürlü çocuğu olan anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 2(1) 10-18

Sucuoğlu. B., Küçüker, S. ve Kobal. G. (1997), *Ev ağırlıklı erken eğilim programlarının gelişim geriliği olan bebeklerin gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi*, Yedinci Özel Eğitimi Kongresi serbest bildiri. Ankara: Karatepe Yayınları.

Sucuoğlu, B.(1997). *Özürlü çocukların aileleriyle yapılan çalışmalar*, N. Karancı (ed.) Farklılıklarla yaşamak: Aile ve toplumun farklı gereksinimleri olan bireylerle birliktelği, 35-56.

Teti, D.M.,& Gelfand,D. M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: *the meditational role of maternal self-efficacy*. *Child Development* 62, 918-929.

Tezbaşaran, A. (1996). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*. Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları.

Tism. In C. Maurice, G. Green ve R. M. Foxx (Ed.). *Making a difference: Behavioral intervention for autism*, /s. 23-35). Texas: Pro-Ed Publisher.

TUİK (2006) *Aile yapısı araştırması*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

Ulaşanel, M. (1994) “Anne babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri ile zihinsel engelli çocuğun kişisel uyum düzeyi arasındaki ilişkiler” *Yüksek Lisans Tezi*, , Eskişehir: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi.

Üredi, I ve Üredi, L. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyetlerine, buldukları sınıflara ve başarı düzeylerine göre fen öğretimine ilişkin öz-yeterlik inançlarının karşılaştırılması. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt:1 Sayı:2 <http://www.yeditepe.edu.tr>

Wood, R., & Bandura, A. (1989). “Social Cognitive Theory of Organizational Management.” *Academy of Management Review*. 14,3.

Varol, N. (2006). *Aile eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Yüksel, K. (2010) *Rehber öğretmen adaylarının özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlik algıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.